

Dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen – een vooronderzoek

Gefinancierd door Instituut Gak, heeft het Centraal Planbureau een vooronderzoek uitgevoerd naar de mogelijke oorzaken en gevolgen van de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen (15 tot 45 jaar). Naast een literatuuronderzoek zijn daartoe verschillende analyses uitgevoerd naar de samenhang met andere ontwikkelingen in deze periode, zowel op economisch als sociaal gebied.

De dalende arbeidsparticipatie hangt vooral samen met een afname in de werkgelegenheid in sectoren waar relatief veel mannen werken, de nasleep van de Grote Recessie, een hogere onderwijsdeelname en een (tijdelijke) toename in het aantal Wajong-uitkeringen.

CPB Notitie

Egbert Jongen, Patrick Koot, Rik Dillingh, Jos Ebregt

oktober 2021

Samenvatting

Achtergrond

De arbeidsparticipatie van jonge mannen ontwikkelde zich het afgelopen decennium anders dan daarvoor. Uit eerder onderzoek van het CPB (Dillingh e.a., 2018) blijkt dat de deelname van jonge mannen aan het arbeidsproces in Nederland is afgenomen tussen 2008 en 2018. Het Centraal Planbureau (CPB) heeft een vooronderzoek uitgevoerd naar de mogelijke oorzaken en gevolgen van de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen. Dit vooronderzoek bevat een literatuuranalyse naar mogelijke oorzaken en gevolgen, en eigen analyses die in kaart brengen in hoeverre deze oorzaken en gevolgen mogelijk een rol spelen in Nederland. We wijzen expliciet op het beschrijvende karakter van de analyses. Op basis hiervan kan slechts de samenhang bepaald worden tussen bepaalde ontwikkelingen, er kunnen geen causale verbanden worden vastgesteld. Daarvoor is nader onderzoek nodig.

Historische en internationale vergelijking

De dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen tussen 2008 en 2018 wijkt af van de ontwikkeling van de participatie voor 2008 en staat haaks op ontwikkelingen van de participatie bij andere groepen. Zo nam de arbeidsdeelname onder jonge mannen tussen 2000 en 2008 nog licht toe en is de arbeidsdeelname onder oudere mannen en onder zowel jonge, als oudere vrouwen tussen 2008 en 2018 juist toegenomen. Bij jonge vrouwen is de toename van de participatie na 2008 wel beduidend kleiner dan in de periode voor 2008. De dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen is verder een internationaal fenomeen. In de meeste landen is, evenals in Nederland, een daling van de arbeidsdeelname zichtbaar tussen 2008 en 2018, waar tot 2008 nog doorgaans een stijging van de arbeidsdeelname zichtbaar was. Vergeleken met andere landen is de arbeidsparticipatie van jonge mannen in Nederland nog relatief hoog.

Genoemde oorzaken in de literatuur

De internationale literatuur benoemt verschillende verklaringen voor de dalende deelname aan het arbeidsproces onder jonge mannen. Factoren die mogelijk een rol spelen zijn een hogere onderwijsdeelname, demografische en samenstellingseffecten, de nasleep van de Grote Recessie, een dalende arbeidsvraag in sectoren waar historisch relatief veel mannen werken, ontwikkelingen in beleid, een toenemende vrijetijdsbesteding (onder andere gaming), ontwikkelingen in medicijngebruik, kruis- en verdringingseffecten, en de grotere vangnetfunctie van ouders/familie.

Analyse mogelijke oorzaken in Nederland

De genoemde verklaringen in de literatuur zien we deels ook terug in onze analyses naar de dalende arbeidsparticipatie in Nederland.

- Voor mannen jonger dan 24 jaar geldt - in lijn met de literatuur - dat de daling van de arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2018 sterk samenhangt met de toename in onderwijsdeelname. Deze groep is per saldo niet minder gaan participeren, wanneer onderwijsdeelname wordt meegerekend. Voor mannen in de leeftijd van 25-34 jaar is er ook samenhang met een hogere onderwijsdeelname, maar blijft een substantiële daling over na correctie hiervoor.
- Bij 25-34-jarige en 35-44-jarige mannen hangt de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie sterk samen met de nasleep van de Grote Recessie. Na het begin in 2008 en de daarop volgende eurocrisis nam de arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2014 sterk af. Na het aantrekken van de economie na 2014 nam de arbeidsparticipatie weer toe, maar keerde niet terug op het niveau van 2008. Meer structureel lijkt er sprake van een forse afname van het aantal werkzame personen in sectoren waar relatief veel mannen werkzaam zijn (zoals de bouw en nijverheid), met name bij 25-34-jarige mannen vinden we sterke samenhang tussen de ontwikkeling van het aantal werkzame personen in een sector en het aandeel mannen dat werkzaam is een sector.

- In lijn met de dalende arbeidsdeelname van jonge mannen zien we verder een toename van het aandeel jongeren met een uitkering. Vooral de toename van het aandeel Wajong-uitkeringen is opvallend: zo verdubbelde het aandeel 25-34-jarige mannen met een Wajong-uitkering tussen 2008 en 2018. Dit effect is met het invoeren van de Participatiewet waarschijnlijk tijdelijk.
- De dalende arbeidsparticipatie lijkt gemiddeld genomen niet (bij 25-34-jarige mannen) of beperkt (bij 35-44-jarige mannen) samen te hangen met de veranderde samenstelling van de groep jonge mannen. Toenames tussen 2008 en 2018 in het aandeel mannen met een migratieachtergrond en het aandeel alleenstaande mannen hangen wel samen met de afgenomen arbeidsparticipatie onder 25-44-jarige mannen, maar de toename van het gemiddelde opleidingsniveau tussen 2008 en 2018 gaat juist samen met een toenemende participatie. Voor 35-44-jarige mannen hangt ongeveer een kwart van de daling samen met de veranderde samenstelling.
- De afnemende participatie onder jonge mannen lijkt ook niet samen te hangen met andere, meer sociaal-maatschappelijke trends, zoals ontwikkelingen in het gebruik van medicijnen, alcohol en drugs en de tijdsbesteding aan gaming en sociale media. Veel sociale trends zijn breder zichtbaar in de maatschappij. De toename in tijdsbesteding aan gaming en nieuwe media door jonge mannen lijkt verder vooral ten koste gegaan van traditionele tijdsbesteding, zoals tv kijken, pc-gebruik en uitgaan.
- Ten slotte lijkt er geen sprake van een kruiseffect van de stijgende participatie van vrouwen in Nederland of van een toenemende vangnetfunctie van ouders/familie. Ook lijkt er geen sprake van verdringingseffecten door de toenemende arbeidsparticipatie van oudere mannen.

Mogelijke gevolgen van dalende arbeidsparticipatie

Alhoewel de daling van de arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2018 samengaat met een toename van het aandeel jonge mannen dat niet gelukkig is en een afname in het aandeel jonge mannen dat aangeeft een goede gezondheid te hebben, lijkt het één niet noodzakelijk een gevolg te zijn van het ander. Veel van de trends in ervaren geluk en gezondheid zijn niet alleen zichtbaar bij inactieve jonge mannen, maar ook bij actieve mannen, en bij zowel actieve, als inactieve jonge vrouwen. Wel is het zo dat inactiviteit bij alleenstaande mannen samenhangt met minder geluk en een slechter ervaren gezondheid dan bij andere groepen. De afnemende participatie van jonge mannen heeft waarschijnlijk geleid tot extra maatschappelijke kosten. Waar voor de groep mannen als geheel de uitkeringslasten zijn afgenomen en de inkomstenbelasting is toegenomen na 2014 – toen de economie zich weer herstelde van de Grote Recessie – geldt voor jonge, alleenstaande mannen dat zowel de uitkeringslasten als de inkomstenbelasting ongeveer gelijk zijn gebleven.

Blik op de toekomst

De dalende arbeidsparticipatie bij jonge mannen tussen 2008 en 2018 is verder naar verwachting geen tijdelijk fenomeen. Uit een eerdere analyse van het CPB blijkt dat de dalende participatie van jonge mannen zich waarschijnlijk nog voortzet in de toekomst, zij het in een minder sterk tempo dan tussen 2008 en 2018.

Mogelijkheden voor vervolgonderzoek

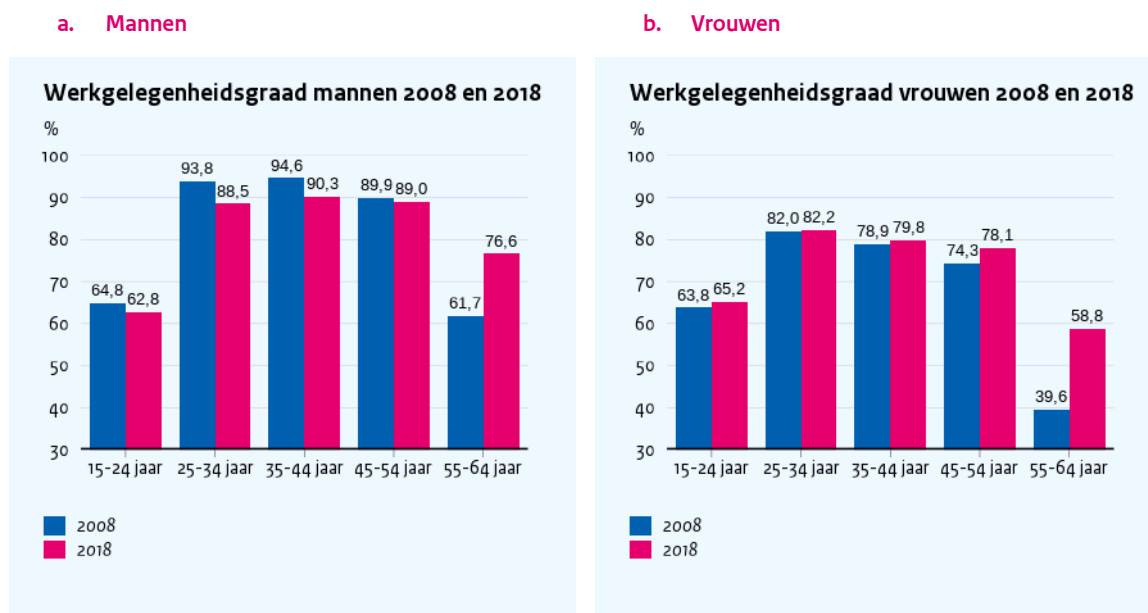
Op basis van de uitkomsten van dit vooronderzoek zien we een aantal mogelijkheden voor vervolgonderzoek: i) het verder uitdiepen van het na-ijleffect van de Grote Recessie, ii) een nadere analyse van de trendmatige verandering in de sectorstructuur en beroepen, iii) een nadere analyse van het sociale zekerheidsgebruik onder jonge mannen en iv) een crosscountryanalyse naar overeenkomsten en verschillen in ontwikkeling economie, arbeidsmarkt en gevoerd (crisis)beleid. Voor alle richtingen bevelen we aan om het onderzoek niet te beperken tot jonge mannen, maar ook te richten op jonge vrouwen, omdat we ook bij jonge vrouwen een kentering constateren in de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie na 2008.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De arbeidsparticipatie van jonge mannen heeft zich het afgelopen decennium anders ontwikkeld dan daarvoor. Uit eerder onderzoek van het Centraal Planbureau (CPB, Dillingh e.a., 2018) blijkt dat de deelname van jonge mannen aan het arbeidsproces in Nederland is afgenomen in het afgelopen decennium (zie figuur 1.1a). Deze afname staat haaks op de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname bij andere groepen, zoals jonge vrouwen (figuur 1.1b) en ouderen, en wijkt ook af van de ontwikkeling van de arbeidsdeelname van jonge mannen in het decennium hiervoor. Met name onder mannen in de leeftijd van 25-34 en 35-44 jaar is de afname fors, met dalingen van respectievelijk 5,3 en 4,3%-punt in tien jaar tijd.

Figuur 1.1 Netto arbeidsparticipatie 2008 en 2018, mannen en vrouwen in de leeftijd van 15-64 jaar

Noot: Eigen berekeningen op basis van CBS Statline. Steekjaren zijn gekozen op basis van een vergelijkbare werkloosheidsvoet (15-74 jaar): in 2008 en 2018 respectievelijk 3,7% en 3,8%.

1.2 Onderzoeksdoel

Het CPB heeft een vooronderzoek uitgevoerd naar de mogelijke oorzaken van de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen. Het onderzoek is gefinancierd door Instituut Gak. Centraal in de analyses staat de afnemende arbeidsparticipatie in de periode 2008 tot en met 2018. Deze jaren zijn qua stand van de economie, in termen van de werkloosheidsvoet, het meest met elkaar vergelijkbaar, waardoor ze naar verwachting een structureel beeld geven van de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie en van de mogelijke verklaringen hiervoor. In internationaal perspectief is de verminderde arbeidsdeelname onder jonge mannen overigens niet uniek. In internationaal onderzoek worden dan ook verschillende oorzaken genoemd voor de daling, zoals veranderingen in de demografische samenstelling, veranderingen in de sectorstructuur, een andere invulling van vrije tijd (meer gaming) en een toenemend medicijngebruik onder jonge mannen. De vraag is of dergelijke trends ook zichtbaar zijn in Nederland en of deze uniek zijn voor de groep jonge mannen, of bijvoorbeeld ook zichtbaar zijn bij jonge vrouwen of oudere mannen en vrouwen.

Ook brengt deze notitie de mogelijke gevolgen van de afnemende participatie in kaart. Het gaat dan zowel om gevolgen voor jonge mannen zelf, bijvoorbeeld op het terrein van geluk en zelfervaren gezondheid, maar ook de gevolgen voor de maatschappij als geheel, zoals de maatschappelijke kosten van non-participatie in termen van gebruik van sociale zekerheid en misgelopen belastingen.

Ten slotte wordt gekeken in hoeverre de afnemende participatie zich in de toekomst zal voortzetten en wat dat betekent voor de totale arbeidsparticipatie. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van projecties van het CPB over de beroepsbevolking en het arbeidsaanbod in Nederland tot en met 2060.

Deze notitie moet gezien worden als een vooronderzoek naar de mogelijke oorzaken en gevolgen van de dalende participatie van jonge mannen. Hierbij wijzen we expliciet op het beschrijvende karakter van de analyses. Op basis hiervan kan slechts de samenhang bepaald worden tussen bepaalde ontwikkelingen, er kunnen geen causale verbanden worden vastgesteld. Daarvoor is nader onderzoek nodig.

1.3 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen in deze notitie zijn:

- Hoe verhoudt de dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen zich tot de ontwikkeling van de participatie bij andere groepen, tot ontwikkelingen in het verleden en tot de ontwikkeling in andere landen? (hoofdstuk 2)
- Wat zijn mogelijke oorzaken van de dalende arbeidsparticipatie? Welke oorzaken worden gevonden in de internationale literatuur? (hoofdstuk 3)
- In welke mate zijn deze mogelijke oorzaken relevant in Nederland? (hoofdstuk 4)
- Wat zijn mogelijke gevolgen van de afnemende participatie voor jonge mannen zelf, en wat zijn de mogelijke additionele gevolgen voor de maatschappij als geheel? (hoofdstuk 5)
- Wat zijn de verwachtingen voor de toekomst? (hoofdstuk 6)
- Wat zijn mogelijkheden voor vervolgonderzoek? (hoofdstuk 7)

2 Participatie jonge mannen in historisch en internationaal perspectief

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk plaatst de daling van de arbeidsparticipatie onder jonge mannen in historisch en internationaal perspectief. Paragraaf 2.2 brengt in kaart hoe de daling het afgelopen decennium zich verhoudt tot de ontwikkeling van de participatie in het decennium daarvoor. Daartoe wordt de arbeidsparticipatie in kaart gebracht voor drie steekjaren: 2000, 2008, 2018. Het betreft drie jaren waarin de werkloosheid een vergelijkbare, lage waarde had (respectievelijk 3,6%, 3,7% en 3,8%). Paragraaf 2.3 vergelijkt de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie in deze jaren vervolgens met de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie in andere landen.

2.2 Historisch perspectief

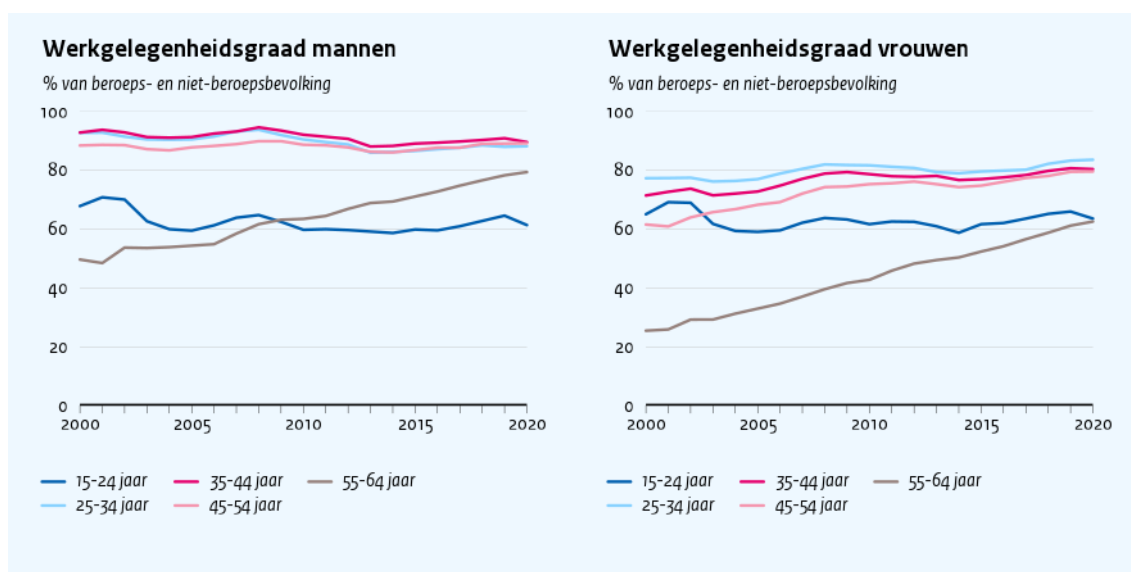
Voor mannen in de leeftijd van 25-34 jaar en 35-44 jaar is de daling van de arbeidsparticipatie vooral een fenomeen van het afgelopen decennium. Uit figuur 2.1 en tabel 2.1 blijkt dat de arbeidsparticipatie in de periode 2008-2018 afnam bij deze groepen, met respectievelijk 5%-punt en 4%-punt, waar in de periode 2000-2008 nog sprake was van stijging van respectievelijk 1%-punt en 2%-punt.

Voor mannen in de leeftijd van 15-24 jaar is er al langer sprake van een afnemende arbeidsparticipatie. In de periode 2000-2008 nam de arbeidsparticipatie al met 3%-punt af, en in de periode 2008-2018 met nog eens 2%-punt (figuur 2.1 en tabel 2.1).

Bij jonge vrouwen is er nog wel sprake van een stijgende arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2018, maar deze stijging is voor 25-44-jarigen kleiner dan in de periode daarvoor (figuur 2.1 en tabel 2.1). De participatie van jonge vrouwen nam in de periode 2000-2008 met nog bijna 5%-punt (25-34-jarigen) en ruim 7%-punt (35-44-jarigen) toe. In de periode 2008-2018 was de toename een stuk kleiner met respectievelijk toenames van 0,2%-punt en 0,9%-punt. Ook bij jonge vrouwen in deze leeftijdsgroepen lijkt dus sprake te zijn van een kentering na 2008. Voor vrouwen in de leeftijd van 15-24 jaar is een lichte daling van de arbeidsparticipatie tussen 2000 en 2008 (-1,3%-punt) juist omgeslagen in een lichte stijging (+1,4%-punt).

Bij mannen en vrouwen in de leeftijdsgroep 55-64 jaar is een andere trend zichtbaar: in de periode 2008-2018 is de arbeidsparticipatie meer toegenomen dan in de periode 2000-2008 (figuur 2.1 en tabel 2.1). Deze ontwikkeling is onder andere toe te schrijven aan het afschaffen van de vut- en het versoberen van prepensioenregelingen en het verhogen van de AOW-leeftijd (zie ook Atav e.a., 2021). Bij mannen en vrouwen in de leeftijd van 45-55 jaar zijn wel dezelfde trends zichtbaar als bij jonge mannen en vrouwen van 25-44 jaar: een stijgende arbeidsparticipatie tussen 2000 en 2008 die omslaat in een lichte daling na 2008 voor mannen en een sterk stijgende arbeidsparticipatie tussen 2000 en 2008 en een licht stijgende participatie erna voor vrouwen.

Figuur 2.1 Netto arbeidsparticipatie naar geslacht en leeftijdsgroepen: 2000-2020

Bron: CBS Statline.

Tabel 2.1 Verandering in netto arbeidsparticipatie: 2000-2008 en 2008-2018

	Werkgelegenheidsgraad			mutatie in %-punten		mutatie in %-punten (/100 x bevolking leeftijdsgroep in 2020 (in dzd)	
	2000	2008	2018	2000-2008	2008-2018	2000-2008	2008-2018
Mannen							
Mannen 15-24 jaar	67,9	64,8	62,8	-3,1	-2,0	-33	-22
Mannen 25-34 jaar	92,8	93,8	88,5	1,0	-5,3	12	-59
Mannen 35-44 jaar	92,8	94,6	90,3	1,8	-4,3	18	-44
Mannen 45-54 jaar	88,4	89,9	89,0	1,5	-0,9	18	-11
Mannen 55-64 jaar	49,7	61,7	76,6	12,0	14,9	142	176
Vrouwen							
Vrouwen 15-24 jaar	65,1	63,8	65,2	-1,3	1,4	-13	15
Vrouwen 25-34 jaar	77,3	82,0	82,2	4,7	0,2	51	2
Vrouwen 35-44 jaar	71,5	78,9	79,8	7,4	0,9	76	9
Vrouwen 45-54 jaar	61,6	74,3	78,1	12,7	3,8	154	46
Vrouwen 55-64 jaar	25,5	39,6	58,8	14,1	19,2	167	227

Noot: Eigen berekeningen op basis van CBS Statline. Steekjaren zijn gekozen op basis van een vergelijkbare werkloosheidsvoet (15-74 jaar): in 2000, 2008 en 2018 respectievelijk 3,6%, 3,7% en 3,8%.

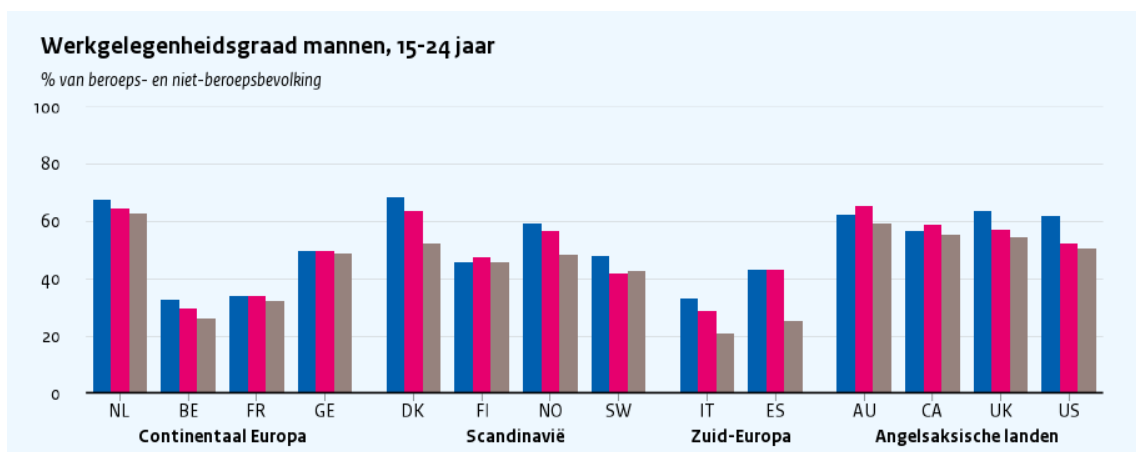
2.3 Internationaal perspectief

Verschuivingen in de arbeidsdeelname van jonge mannen in Nederland blijken voor een belangrijk deel de internationale trends te volgen, bij jonge vrouwen is het beeld minder eenduidig. Figuren 2.2 en 2.3 illustreren dit aan de hand van de netto participatiegraad voor een aantal groepen van landen (continentaal Europa, Scandinavië, Zuid-Europa en Angelsaksische landen), voor de jaren 2000, 2008 en 2018, uitgesplitst naar geslacht en leeftijdsgroepen. Vergeleken met andere landen is de arbeidsparticipatie van jonge mannen in Nederland nog steeds relatief hoog in 2018.

In de meeste landen is een afname zichtbaar in de arbeidsparticipatie van jonge mannen in de leeftijd van 15 tot en met 44 jaar tussen 2008 en 2018. Dit suggereert dat er gemeenschappelijke factoren zijn die een belangrijke rol spelen. Figuur 2.2 laat zien dat de geconstateerde daling in Nederland in internationaal perspectief eerder regel dan uitzondering is. Bij de jongste leeftijdsgroep (15-24-jarigen) is de daling in veel landen overigens al ingezet in de periode voor 2008. Bij de twee andere leeftijdsgroepen (25-34-jarigen en 35-44-jarigen) was er, evenals in Nederland, in de periode 2000-2008 in veel landen nog sprake van een stijging van de arbeidsparticipatie. Voor 25-34-jarigen en 35-44-jarigen laten de Angelsaksische landen en Duitsland een afwijkende trend laten zien. De participatie bleef hier tussen 2008 en 2018 veelal stabiel of nam zelfs iets toe. In de VS nam de participatie onder jonge mannen al voor 2008 af. Tot slot zij opgemerkt dat de arbeidsparticipatie van jonge mannen in Nederland nog altijd relatief hoog is ten opzichte van andere landen.

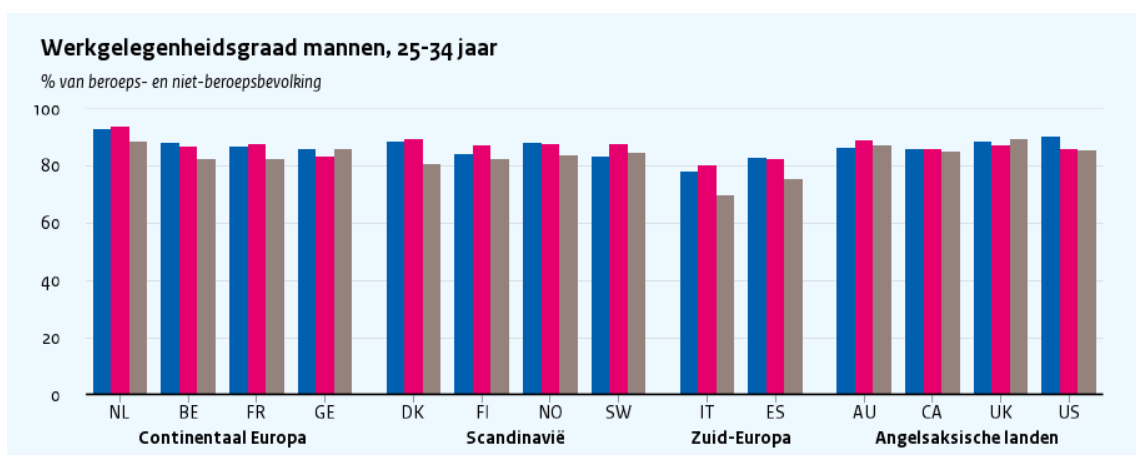
Waar de stijging van de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen in Nederland na 2008 afvlakt, zien we in andere landen de participatie soms afnemen. Figuur 2.3 laat zien dat bij 15-24-jarige vrouwen de arbeidsparticipatie in veel landen is afgenomen na 2008, waar deze in Nederland nog beperkt toeneemt. Bij 25-34-jarige vrouwen is een soortgelijk beeld zichtbaar. Opmerkelijk is dat bij deze groep de arbeidsparticipatie tussen 2000 en 2008 vaak juist is toegenomen en sindsdien dus een omslag heeft plaatsgehad, zowel in Nederland (waar de groei afvlakt na 2008) als in andere landen (waar de groei soms ook is omgeslagen in een daling na 2008). Bij 35-44-jarige vrouwen is de lichte toename van de arbeidsparticipatie na 2008 in Nederland minder uitzonderlijk. In meer landen is na 2008 een stijging zichtbaar. Evenals in Nederland is deze stijging vaak ook al zichtbaar in de periode 2000-2008.

Figuur 2.2a Internationale vergelijking participatie jonge mannen: 2000, 2008 en 2018, mannen 15-24 jaar

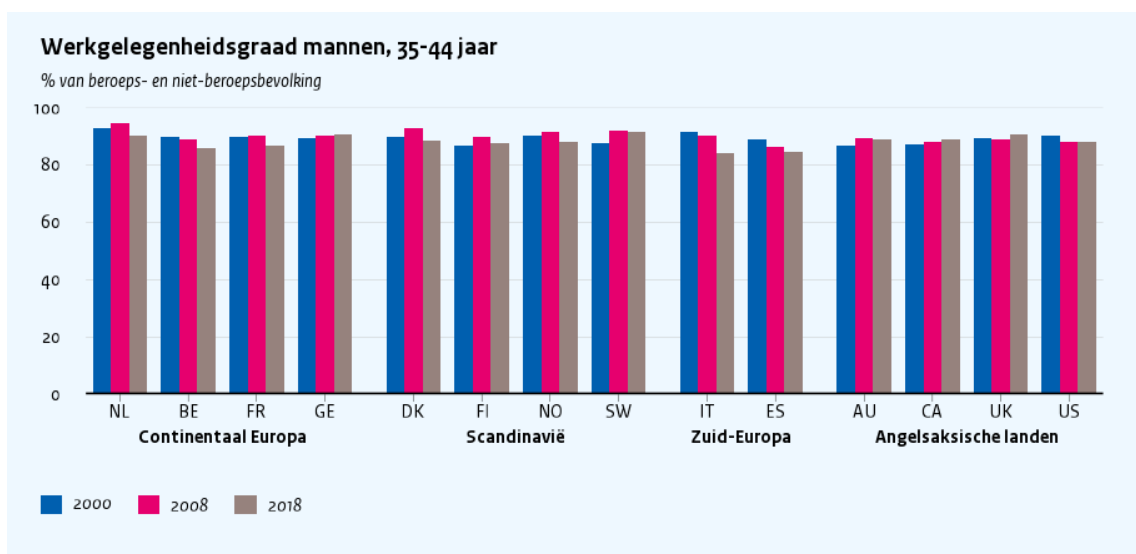
Bron: OECD Labour Force Statistics 2021.
Noot: Exclusief onderwijsdeelnemers.

Figuur 2.2b Internationale vergelijking participatie jonge mannen: 2000, 2008 en 2018, mannen 25-34 jaar

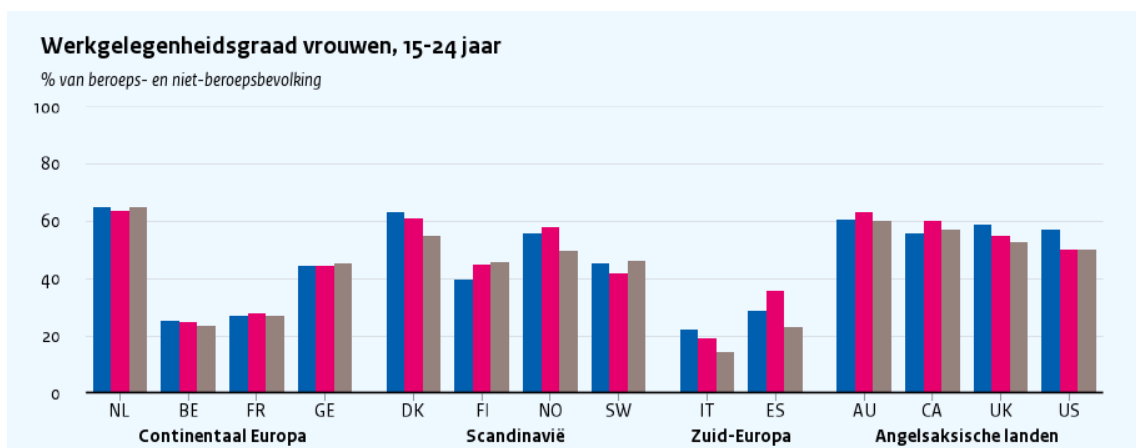
Bron: OECD Labour Force Statistics 2021.

Figuur 2.2c Internationale vergelijking participatie jonge mannen: 2000, 2008 en 2018, mannen 35-44 jaar

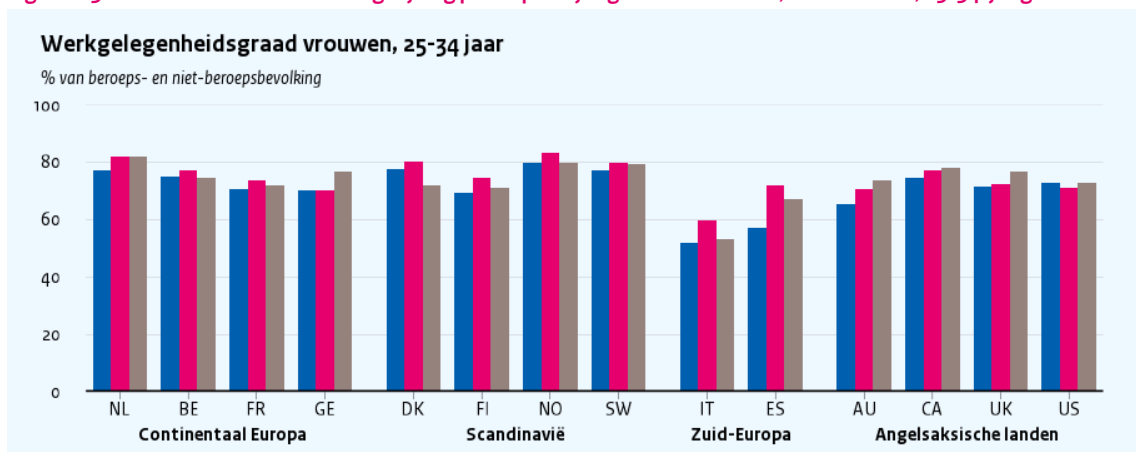
Bron: OECD Labour Force Statistics 2021.

Figuur 2.3a Internationale vergelijking participatie jonge vrouwen: 2000, 2008 en 2018, 15-24-jarigen

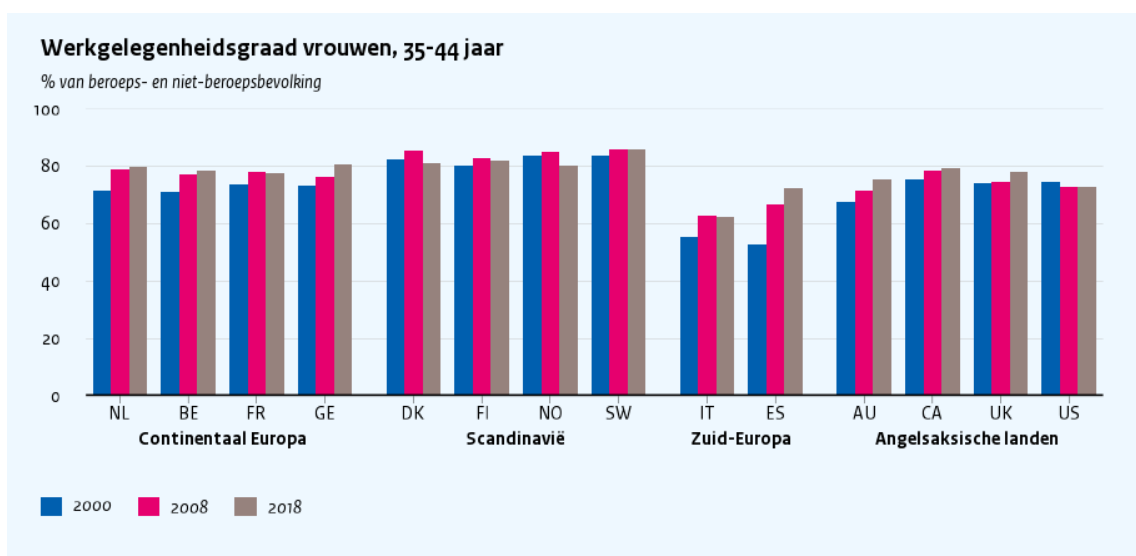
Bron: OECD Labour Force Statistics 2021.
Noot: Exclusief onderwijsdeelnemers.

Figuur 2.3b Internationale vergelijking participatie jonge vrouwen: 2000, 2008 en 2018, 25-34-jarigen

Bron: OECD Labour Force Statistics 2021.

Figuur 2.3c Internationale vergelijking participatie jonge vrouwen: 2000, 2008 en 2018, 35-44-jarigen

Bron: OECD Labour Force Statistics 2021.

3 Mogelijke verklaringen afnemende participatie op basis van de literatuur

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de verklaringen die in internationaal onderzoek zijn aangedragen voor de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen. De analyses in hoofdstuk 2 lieten zien dat de dalende participatie niet alleen in Nederland, maar in meerdere landen zichtbaar is. Uit een eerdere analyse van het CPB (Dillingh e.a., 2018) blijkt dat er in de internationale literatuur meerdere onderzoeken zijn waarin gekeken is naar oorzaken voor deze daling. Hieronder zetten we de belangrijkste bevindingen nog een keer op een rij, en vullen we deze waar relevant aan met de meest recente inzichten (zie tabel 3.1 voor een samenvattend overzicht). In hoofdstuk 4 kijken we in hoeverre de genoemde oorzaken voor Nederland een rol spelen in Nederland.

Tabel 3.1 Overzicht verklaringen voor de dalende participatie jonge mannen op basis van internationale literatuur

Mogelijke verklaringen dalende participatie o.b.v. literatuur
Hogere onderwijsdeelname
Demografische ontwikkelingen/ samenstellingseffecten
Nasleep Grote Recessie
Daling arbeidsvraag naar werk dat relatief veel door mannen wordt gedaan
Kruis effecten
Toename vangnetfunctie ouders/familie
Beleed op het terrein van de arbeidsmarkt en sociale zekerheid
Toename vrije tijdsbesteding (gaming)
Toename medicijngebruik

3.2 Aangedragen verklaringen in de literatuur

Hogere onderwijsdeelname

Volgens het IMF (2018) geldt voor jongeren in de leeftijd tussen 15 en 25 jaar dat afname van de arbeidsparticipatie sinds 1985 voor een belangrijk deel te verklaren is uit een toenemend aandeel jongeren dat een opleiding volgt. Krueger (2017) vindt dat voor de VS het stijgende rendement van scholing de dalende arbeidsdeelname van jongeren deels verklaart. Hoe meer jongeren na basisonderwijs uiteindelijk tertiair onderwijs volgen, hoe lager het arbeidsaanbod van jongeren. Voor Nederland vinden Dillingh e.a. (2018) en Cammeraat e.a. (2021) dat een hogere onderwijsdeelname een belangrijke rol speelt in de afnemende participatie.

Demografische ontwikkelingen/samenstellingseffecten

Veranderingen in de samenstelling van de groep jonge mannen zouden eveneens een verklaring kunnen zijn voor de dalende participatie, omdat bepaalde achtergrondkenmerken gecorreleerd zijn met een lagere dan wel een hogere arbeidsparticipatie. Zo participeren personen met een migratieachtergrond en lager opgeleiden gemiddeld minder vaak¹ en zijn er meer arbeidsmarktkansen voor mensen die in meer verstedelijkte gebieden wonen. Ook ontwikkelingen in de samenstelling van huishoudens en de verdeling van opleidingsrichtingen onder de beroepsbevolking zijn mogelijk relevant voor de arbeidsparticipatie.

Dalende vraag naar arbeid die relatief veel door mannen wordt gedaan

Acemoglu en Autor (2011) onderzoeken de gevolgen van automatisering op de arbeidsvraag. Hun hypothese is dat werk dat grotendeels bestaat uit het organiseren, opslaan, terugzoeken en verwerken van informatie steeds meer vertaald is in computersoftware. Dit geldt vooral voor werkzaamheden waarvoor een middelbare administratieve opleiding vereist is en voor routinematig productiewerk. Deze trend is ook zichtbaar in de internationale ontwikkeling van de werkgelegenheid. Het aandeel hoog- en laagbetaalde banen neemt toe, terwijl banen waar middelbaar opgeleiden voor nodig zijn onder druk staan. Uit onderzoek van Goos e.a. (2014) blijkt dat deze ontwikkelingen zich ook voor doen in landen van de EU. Uit eerder onderzoek bleek wel dat deze ontwikkelingen minder zichtbaar zijn in Nederland (Van den Berge en Ter Weel, 2015). Verdugo en Allègre (2020) tonen dat de arbeidsmarkt in Europa sterk gesegregeerd is naar geslacht en dat de Grote Recessie disproportioneel ten koste ging van de werkgelegenheid van mannen. Cerina et al. (2021) vinden bovendien dat de polarisatie op de arbeidsmarkt in de VS sinds 1980 in belangrijke mate gedreven is door vrouwen. De groei in hoogbetaalde banen bracht meer hooggekwalificeerde vrouwen naar de arbeidsmarkt en dat leidde ook tot meer laagbetaalde arbeidsvraag in en rond het huishouden.

Nasleep Grote Recessie

Gerelateerd aan het voorgaande zou de afname van de arbeidsparticipatie onder jonge mannen tussen 2008 en 2018 (deels) kunnen samenhangen met de nasleep van de Grote Recessie in 2008. Zo is de dalende participatie in veel landen zichtbaar, en vlakt ook bij jonge vrouwen de participatie af na 2008.² Tijdens de recessie zijn veel bedrijven failliet gegaan in sectoren waarin relatief veel mannen werkzaam zijn, zoals de industrie, de bouw en de zakelijke dienstverlening.³ Uit onderzoek van het IMF (2018) blijkt dat vooral lager en middelbaar opgeleiden te maken hebben gehad met ontslag. Als deze groepen ontmoedigd raken of als sprake is van mismatch van skills, zullen zij zich ook minder aanbieden op de arbeidsmarkt. Dan zou de Grote Recessie niet alleen tot lagere netto, maar ook tot lagere bruto participatie geleid hebben.⁴

Kruis- en verdringingseffecten (stijgende arbeidsparticipatie vrouwen en oudere mannen)

Een andere verklaring zou kunnen zijn dat de toename van de arbeidsparticipatie onder vrouwen, die internationaal zichtbaar is, een effect heeft gehad op de participatiegraad van mannen. Zulke “kruiseffecten” lijken op de lange termijn echter maar een kleine rol te spelen. Zo blijkt uit eerder onderzoek dat samenwonende mannen niet minder zijn gaan werken, ondanks dat vrouwen meer zijn gaan werken (Bargain e.a., 2014; IMF, 2018), ook in Nederland (De Boer en Jongen, 2021). Ook de toegenomen arbeidsparticipatie onder oudere mannen zou een rol gespeeld kunnen hebben, bijvoorbeeld via verdringing tussen ouderen en jongeren. Uit onderzoek van Van den Berge e.a. (2018) blijkt echter dat hier nauwelijks sprake van is. Ouderen en jongeren verdringen elkaar niet, maar lijken elkaar juist aan te vullen op de arbeidsmarkt.

¹ Zie onder andere het CBS ([link migratieachtergrond](#) en [link opleidingsniveau](#)).

² Zie de analyses in hoofdstuk 2.

³ In het algemeen geldt dat sectoren waarin relatief veel mannen werkzaam zijn, zoals de bouw en nijverheid, sterker reageren op conjuncturele ontwikkelingen dan sectoren waarin relatief veel vrouwen werkzaam zijn, zoals de zorg en het onderwijs.

⁴ In Nederland heeft Van den Berge (2018) naar de langetermijneffecten gekeken voor hoogopgeleiden van starten op de arbeidsmarkt tijdens een recessie. Vooral nog zijn er geen aanwijzingen voor negatieve langetermijneffecten voor deze groep.

Ouders/familie die steeds meer als vangnet fungeren

Eerdere onderzoeken van Eberstadt (2016) en van Aguiar e.a. (2017) wijzen op verschuivingen in sociale normen als mogelijke oorzaak van dalende arbeidsdeelname van jonge mannen. Uit het onderzoek van Aguiar e.a. (2017) blijkt bijvoorbeeld dat in de periode 2012-2015 67% van de niet-werkende jonge mannen in de VS (21-30 jaar) bij ouders of familie woonde; in de periode 2000-2003 was dit nog 46%. Ook bij werkende mannen was een toename zichtbaar in dezelfde periode van 26% naar 37%. Dit lijkt erop te wijzen dat ouders en partners steeds meer fungeren als sociaal vangnet voor jonge, alleenstaande mannen. De vraag is evenwel of dit een oorzaak is van de dalende participatie of een gevolg.

Beleidswijzigingen bij het arbeidsmarktbeleid en de sociale zekerheid

Naast genoemde, mogelijke verklaringen op basis van de literatuur geldt dat de dalende participatie onder jonge mannen ook het gevolg kan zijn van (wijzigingen in) beleid. Het afgelopen decennium zijn - mede onder invloed van de Grote Recessie - verschillende aanpassingen doorgevoerd in Nederland op het terrein van de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid. Op het terrein van de arbeidsmarkt zijn onder meer loonkostensubsidies ingevoerd voor personen met beperkte arbeidsproductiviteit. Op het terrein van de sociale zekerheid is onder meer de Participatiewet ingevoerd in 2015, die de Wet Werk en Bijstand (WWB), de Wet sociale werkvoorziening (Wsw) en een deel van de Wajong (arbeidsongeschiktheidsregeling voor jonggehandicapten) vervangt en samenvoegt. Dit type beleidswijzigingen kan leiden tot werkgelegenheidseffecten.⁵ Uit onderzoek van het SCP (2019) blijkt de Participatiewet wisselende effecten heeft gehad. Na de invoering van de Participatiewet hebben Wajongers met arbeidsvermogen een grotere kans op werk. Hier staat tegenover dat Wsw'ers een kleinere kans hebben op werk, en dat de kans op werk voor de oorspronkelijke bijstandpopulatie ongeveer gelijk is gebleven.

Toenemend gebruik van medicijnen

Onderzoek van Krueger (2017) wijst op de mogelijke invloed van het toenemend medicijngebruik op het arbeidsaanbod in de VS. Het gaat dan vooral om medicijnen die pijn bestrijden en opiaten. In de VS neemt bijna de helft van de niet-participerende mannen in de leeftijd van 25-54 medicatie tegen pijn, terwijl 40% van deze groep mannen aangeeft door pijn niet te kunnen werken. De causale relatie tussen het stijgende opiatengebruik en de dalende arbeidsparticipatie is niet helemaal duidelijk, maar in gebieden in de VS waar de arbeidsparticipatie lager is en meer is afgenomen deze eeuw is sprake van een hoger volume aan voorgeschreven medicijnen per hoofd van de bevolking. Vooral nog lijkt het toenemend medicijngebruik vooral een Amerikaans probleem, maar het meer voorschrijven van sterke pijnstillers is wel een internationale trend die ook in Nederland zichtbaar is.⁶

Toename in vrije tijdsbesteding (effect gaming)

De daling van het arbeidsaanbod van jonge mannen kan samenhangen met de toegenomen kwaliteit van mogelijkheden om vrije tijd te besteden. Voor jonge mannen lijkt er een verband te zijn tussen de daling in het arbeidsaanbod en de innovaties in recreatief computergebruik. Onderzoek van Aguiar e.a. (2021) toont aan dat jonge mannen in de VS in toenemende mate tijd besteden aan recreatief computergebruik (waaronder het spelen van videogames). Tussen 2004 en 2017 nam het recreatief computergebruik van mannen in de leeftijd van 21-30 jaar in de VS met 60% toe, waar de totale vrijetijdsbesteding van deze groep met 4% toenam. Bij andere groepen speelt recreatief computergebruik een kleinere rol.

Technologische ontwikkelingen in recreatief computergebruik verklaren in de VS dan ook een deel van de afgenomen arbeidsparticipatie van jonge mannen, vooral in termen van gewerkte uren. Ongeveer de helft van

⁵ Zie onder meer de verschillende kansrijk studies van het CPB: [Kansrijk Arbeidsmarktbeleid update sociale zekerheid 2020 | CPB.nl](#) en [Kansrijk Arbeidsmarktbeleid update actief arbeidsmarktbeleid 2020 | CPB.nl](#).

⁶ Zie deze blog van Brouwer (2018): [\[link\]](#)

de 4,5% daling in gewerkte uren tussen 2004 en 2017 kan hieraan toegeschreven worden, en ongeveer driekwart van de daling van de arbeidsparticipatie ten opzichte van oudere mannen kan hiermee worden verklaard. Ook Krueger (2017) vindt aanwijzingen dat technische ontwikkelingen in videogaming vrijetijdsbesteding aantrekkelijker heeft gemaakt. In de VS is het aantal (gewerkte) markturen afgenomen en tijd besteed aan onderwijs en gaming en computergebruik toegenomen tussen 2004-07 en 2012-15. Voor Nederland zijn geen vergelijkbare onderzoeken bekend, maar er zijn wel aanwijzingen dat *gaming* in Nederland een groeiend – en soms ook problematisch – fenomeen is (Van Rooij, 2011; Lemmens e.a., 2015).

Informele en illegale arbeid

Een deel van de niet-participerende jonge mannen zal inkomen uit arbeid ontvangen vanuit het informele of illegale circuit. Hier is per definitie lastig zicht op te krijgen vanuit formele databronnen. De vraag is of er toch indicaties zijn dat dit aandeel in het afgelopen decennium is gegroeid en dat dit heeft bijgedragen aan de dalende formele arbeidsparticipatie van jonge mannen. Zo kunnen een toename in de hoeveelheid in beslag genomen drugs of van de gevonden drugsresten in het rioolwater (zie bijvoorbeeld de publicaties van het EMCDDA⁷) wijzen op een groeiend illegaal circuit. Dit suggereert ook meer illegale werkgelegenheid, wellicht in het bijzonder voor jonge mannen. Daarnaast lijkt sprake van groei in bepaalde vormen van cybercriminaliteit, zoals het gebruik van gijzelsoftware. Ook het witwassen van criminele gelden is onderdeel van het illegale circuit. Jaarlijks wordt in Nederland circa 16 miljard euro (dat is ongeveer 2% van het BBP) aan crimineel geld witgewassen.⁸

4 Mogelijke oorzaken afnemende participatie in Nederland

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bekijkt of de verklaringen voor de afnemende arbeidsparticipatie op basis van de internationale literatuur ook een rol spelen in Nederland. In de paragrafen hierna kijken we op basis van beschrijvende statistieken en correlaties of de afnemende arbeidsparticipatie van jonge mannen samenhangt en wellicht verklaard kan worden uit andere trends (zie tabel 4.1 voor een samenvattend overzicht). Hieronder kijken we ter vergelijking eerst naar de redenen die jonge mannen zelf opgeven voor non-participatie.

⁷ EMCDDA home page | www.emcdda.europa.eu

⁸ Zie Rijksoverheid.nl: [\[link\]](#)

Tabel 4.1: Overzicht mogelijke verklaringen voor dalende participatie op basis van eigen analyses

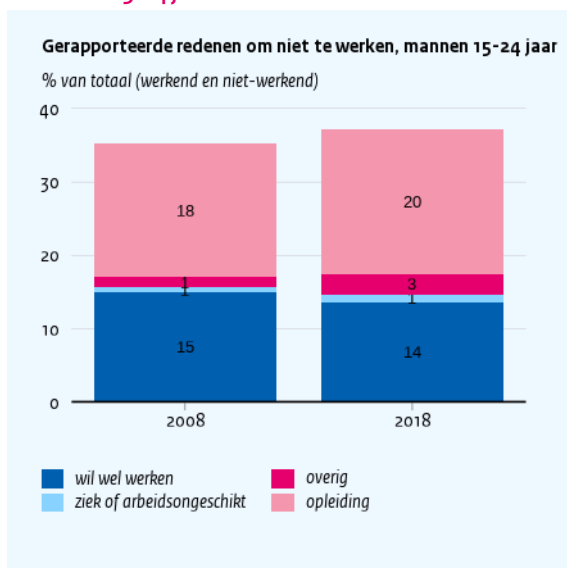
Mogelijke verklaringen dalende participatie o.b.v. literatuur	Samenhang met dalende participatie o.b.v. eigen analyse (+ is samenhang met dalende participatie, o is geen samenhang)		
	15-24-jarige mannen	25-34-jarige mannen	35-44-jarige mannen
Hogere onderwijsdeelname	++	+	o
Demografische ontwikkelingen/ samenstellingseffecten	Nvt	o	+
Doorwerking Grote Recessie	Nvt	++	++
Dalende arbeidsvraag naar werk dat relatief veel door mannen wordt gedaan	Nvt	++	+
Kruis effecten	Nvt	o	o
Toenemende vangnetfunctie ouders/familie	Nvt	o	o
Beleid op het terrein van de arbeidsmarkt en sociale zekerheid	Nvt	++	+
Toename vrije tijdsbesteding (gaming)	Nvt	o	o
Toename medicijngebruik, en gebruik van alcohol en drugs*	Nvt	o	o

* Alcohol- en drugsgebruik is niet expliciet genoemd in de literatuur, maar wel onderzocht in dit hoofdstuk.
Noot: eigen inschatting CPB

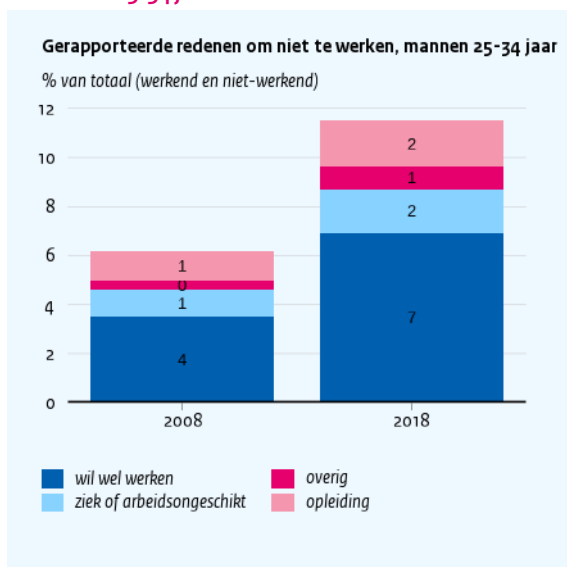
Op basis van verklaringen die mannen zelf aangeven voor hun non-participatie lijken een hogere onderwijsdeelname (15-24-jarige mannen), meer ziekte en arbeidsongeschiktheid (vooral bij 25-44-jarigen) en meer onvrijwillige werkloosheid (25-44-jarigen) een rol te spelen. Het aandeel 15-24-jarige mannen dat aangeeft niet te participeren vanwege het volgen van een opleiding is met 2%-punt toegenomen tussen 2008 en 2018, terwijl het aandeel mannen in deze groep dat aangeeft wel te willen werken met 1%-punt is afgenomen (figuur 4.1a). Bij 25-34-jarigen (figuur 4.1b) is het aandeel mannen dat aangeeft wel te willen werken toegenomen met 3%-punt (naar 7% van alle mannen in 2018) en bij 35-44-jarigen (figuur 4.1c) met 2%-punt (naar 5% van alle mannen in 2018). Het aandeel personen dat aangeeft vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid niet te werken is eveneens toegenomen binnen deze groepen, van 1% in 2008 naar 2% in 2018 voor 25-34-jarige mannen en van 2% in 2008 naar 3% in 2018 voor 35-44-jarigen.

Figuur 4.1 Zelf-gerapporteerde redenen om niet te werken als percentage van werkende en niet-werkende mannen, 2008 en 2018

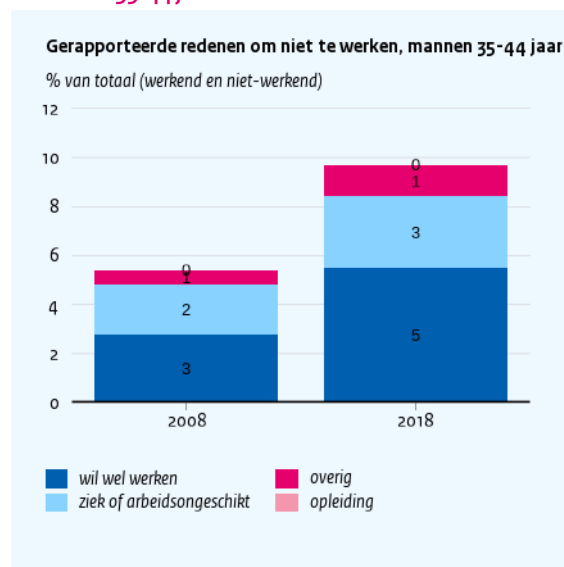
a. mannen 15-24 jaar

b. mannen 25-34 jaar

c. mannen 35-44 jaar

Bron: Eigen berekeningen op basis van de EBB.⁹

Dit hoofdstuk is verder als volgt opgebouwd. Paragraaf 4.2 bekijkt of de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen samengaat met een hogere onderwijsdeelname. In paragraaf 4.3 kijken we of en in welke mate demografische ontwikkelingen samenhangen met de afname van de participatie. Paragraaf 4.4 laat zien of de vangnetrol van familie/ouders en kruiseffecten een rol spelen in Nederland, door in kaart te brengen of de afnemende participatie van jonge mannen breed zichtbaar is in Nederland of optreedt bij specifieke subgroepen. Paragraaf 4.5 bekijkt hoe de arbeidsvraag zich ontwikkeld heeft in sectoren waar relatief veel mannen werkzaam zijn. Paragraaf 4.6 analyseert in hoeverre de dalende participatie samenhangt met, of een na-ijleffect is van, de Grote Recessie. Paragraaf 4.7 brengt in kaart in hoeverre veranderingen in het gebruik

⁹ Voor deze analyse is gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. De EBB is een herhaalde cross-sectie. Ieder jaar wordt een nieuwe steekproef getrokken van circa 1% van de bevolking van 15 jaar en ouder (ongeveer 100 duizend personen per jaar, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking)). De EBB bevat informatie over arbeidsparticipatie en het aantal gewerkte uren, en een groot aantal persoons- en huishoudkenmerken. De EBB bevat populatiegewichten om de cijfers representatief te maken op nationaal niveau. Voor meer informatie over de EBB, zie CBS [\[link\]](#).

van sociale zekerheid samenhangen met de afnemende participatie en de rol van beleid hierin. Paragraaf 4.8 kijkt ten slotte in hoeverre de afnemende arbeidsparticipatie samenhangt met andere sociale trends die zichtbaar zijn in de maatschappij, zoals ontwikkelingen in gebruik van alcohol, drugs en medicijnen en gebruik van sociale media en gaming.

4.2 Samenhang met veranderingen in onderwijsdeelname

In deze paragraaf kijken we of en in welke mate de dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen samenhangt met een hogere onderwijsdeelname¹⁰, zoals gesuggereerd in de literatuur (hoofdstuk 3) en zelf gerapporteerd door jonge mannen (figuur 4.1). Figuur 4.2 toont daartoe de mutatie in arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2018 bij jonge mannen wanneer ook onderwijsdeelname wordt meegerekend tot de participatie. In de figuur is ter vergelijking ook de participatiegraad zonder onderwijsdeelname opgenomen.

De daling van de participatiegraad van mannen in de leeftijd 15-24 jaar gaat inderdaad samen met een evenredig hogere onderwijsdeelname. Bij de groep 15-24-jarigen is er nauwelijks meer sprake van een afname tussen 2008 en 2018 wanneer onderwijsdeelname ook wordt meegerekend in de participatiegraad. Waar de participatiegraad zonder onderwijsdeelname met 2%-punt is afgenomen, geldt dat de participatiegraaf inclusief onderwijsdeelname met slechts 0,5%-punt afnam.

Voor mannen in de leeftijd van 25-34 jaar en 35-44 jaar lijkt onderwijsdeelname respectievelijk een kleinere en geen rol te spelen in de afgenomen arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2018.¹¹ Voor 25-34-jarigen geldt dat de daling van de arbeidsparticipatie wel kleiner wordt wanneer rekening wordt gehouden met onderwijsdeelname, maar er blijft nog een daling over. De participatiegraad neemt dan niet met 5,1%-punt maar met 3,4%-punt af. Voor 35-44-jarigen geldt dat de daling van de arbeidsparticipatie ongeveer gelijk blijft wanneer rekening wordt gehouden met onderwijsdeelname (van 4,4%-punt naar 4,2%-punt).

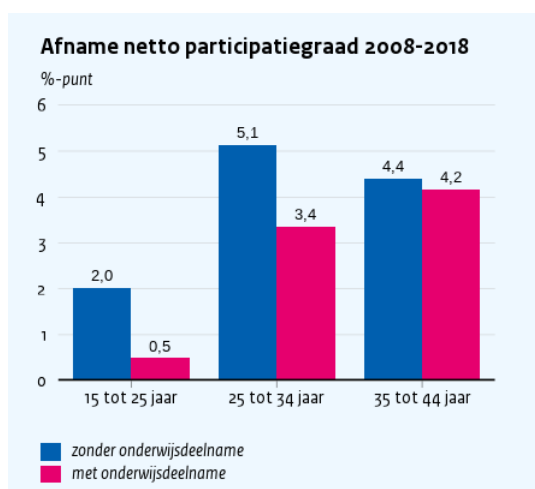
Gegeven deze uitkomsten beperken we ons in de hiernavolgende analyses voal tot het verder verklaren van de dalende arbeidsparticipatie bij mannen in de leeftijdsgroepen van 25-34 en 35-44 jaar. Als uitkomstmaat staat vanaf nu de netto werkgelegenheidsgraad inclusief deelname in regulier onderwijs centraal.¹²

¹⁰ Het gaat hierbij om deelname aan regulier onderwijs.

¹¹ Wanneer gekeken wordt naar de ontwikkeling in bruto (in plaats van netto) arbeidsparticipatie dan zijn grotendeels vergelijkbare uitkomsten zichtbaar (figuur b4.1 in de bijlage). Voor de jongste leeftijdsgroep is de toename in onderwijsdeelname een belangrijke verklaring, en voor de oudste leeftijdsgroep is een hogere onderwijsdeelname geen verklaring voor de dalende arbeidsparticipatie.

¹² Daarbij tellen personen die zowel aangeven te werken als deel te nemen aan regulier onderwijs slechts 1 keer mee (geen dubbeltellingen).

Figuur 4.2 Afname netto werkgelegenheidsgraad zonder en met deelname in regulier onderwijs: 2008-2018

Bron: Eigen berekeningen op basis van de EBB.

4.3 Samenstellingseffecten

Deze paragraaf bekijkt welk deel van de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen samenhangt met veranderingen in de kenmerken van jonge mannen. Eerst kijken we hoe de samenstelling van de groep jonge mannen zich heeft ontwikkeld tussen 2008 en 2018. Vervolgens kijken we naar de samenhang van deze ontwikkelingen met de dalende participatie onder jonge mannen. Met behulp van regressieanalyse corrigeren we de dalende arbeidsparticipatie voor deze samenstellingseffecten en kijken we of en welk deel van de dalende participatie hiermee samenhangt. We kijken naar de ontwikkeling naar 1) onderwijsniveau, onderverdeeld in lager, middelbaar en hoger, 2) migratieachtergrond, onderverdeeld in zonder migratieachtergrond, niet-westerse migratieachtergrond en westerse migratieachtergrond¹³, en 3) het type huishouden, onderverdeeld in eenpersoonshuishouden, alleenstaande ouder, samenwonend paar met inwonende kinderen, samenwonend paar zonder inwonende kinderen, thuiswonende volwassen kinderen en overig (o.a. samenwonende broers en zussen), 4) onderwijsrichting (onderverdeeld naar een aantal hoofdcategorieën) en provincie (zijn personen meer woonachtig in provincies met minder gunstige werkgelegenheids- en onderwijskansen?).

Beschrijving ontwikkeling samenstelling jonge mannen

Tabel 4.2 laat zien dat de samenstelling van de groep jonge mannen tussen 2008 en 2018 voor verschillende kenmerken gewijzigd is. Het aandeel jonge mannen met een migratieachtergrond is toegenomen tussen 2008 en 2018, met 3%-punt voor 25-34-jarigen en 6%-punt voor 35-44-jarigen. Het aandeel jonge mannen met een hoog opleidingsniveau neemt eveneens toe, met 7%-punt bij 24-34 jarigen en 9% bij 35-44-jarigen, terwijl het aandeel jonge mannen met een laag en middelbaar opleidingsniveau af neemt. Een steeds groter deel van de groepen jonge mannen is verder alleenstaand (met een toename van enkele procentpunten bij zowel 25-34-jarigen als 35-44-jarigen) of thuiswonend (met een toename van enkele procentpunten bij 25-34-jarigen). Een iets groter deel van de groep jonge mannen woont in de Randstad in 2018 (met een toename van 1%-punt en bijna 4%-punt voor respectievelijk 25-34-jarigen en 35-44-jarigen). Ten slotte heeft een fors kleiner aandeel jonge mannen in 2018 een technische, industriële, of bouwkundige opleiding dan in 2008 (met afnames van circa 9%-punt voor zowel 25-34 als 35-44-jarigen).

¹³ De onderverdeling naar westerse en niet-westerse achtergrond is volgens recente inzichten van de WRR wetenschappelijk niet onderbouwd. Binnen de groepen is sprake van grote heterogeniteit.

Tabel 4.2 Samenstelling groep jonge mannen, 2008 en 2018

	25 -34 jaar		35-44 jaar	
	2008	2018	2008	2018
Migratieachtergrond				
Zonder migratieachtergrond	77%	74%	79%	73%
Westerse migratieachtergrond	9%	10%	9%	10%
Niet-westerse migratie achtergrond	15%	16%	12%	17%
Opleidingsniveau				
Laag opleidingsniveau	21%	15%	25%	17%
Middelbaar opleidingsniveau	43%	41%	42%	38%
Hoog opleidingsniveau	35%	42%	33%	42%
Positie in het huishouden				
Alleenstaand	26%	27%	18%	21%
Paar met kinderen	27%	23%	62%	60%
Paar zonder kinderen	33%	31%	15%	14%
Thuiswonend	11%	13%	2%	2%
Provincie				
Randstad	49%	51%	47%	50%
Groningen, Friesland, Drenthe	10%	10%	10%	9%
Overijssel, Gelderland	18%	18%	19%	18%
Zeeland, Noord-Brabant, Zuid-Limburg	22%	22%	24%	22%
Onderwijsrichting				
Algemeen	19%	18%	17%	16%
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	19%	20%	17%	19%
Onderwijs en zorg	6%	7%	6%	7%
Techniek, industrie en bouwkunde	30%	21%	34%	25%
Overig	26%	34%	27%	33%

Bron: eigen berekening CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

Samenhang demografische ontwikkelingen en dalende participatie

De vraag is vervolgens of de veranderende samenstelling van de groep jonge mannen ook daadwerkelijk samenhangt met de dalende arbeidsparticipatie binnen deze groep. Tabel 4.3 gaat hier nader op in. De analyse in de tabel focust op de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie (afgemeten aan netto werkgelegenheidsgraad inclusief onderwijsdeelname) tussen 2008 en 2018, wanneer niet en wanneer wel gecorrigeerd wordt voor veranderingen in de samenstelling van de groep jonge mannen. We corrigeren de ontwikkeling in arbeidsparticipatie voor ontwikkelingen in de kenmerken genoemd in tabel 4.2.

Tabel 4.3 Regressieanalyse: mutatie in arbeidsparticipatie 2008-2018, zonder en met rekening te houden met samenstellingseffecten

	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Mannen 25-34						
Dummy mutatie 2008-2018	-0.034	-0.031	-0.039	-0.037	-0.033	-0.033
Standaardfout	(0.005)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)
Mannen 35-44						
Dummy mutatie 2008-2018	-0.042	-0.034	-0.041	-0.039	-0.033	-0.033
Standaardfout	(0.005)	(0.005)	(0.005)	(0.005)	(0.005)	(0.005)

Bron: eigen berekening CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).
 Noot: Regressie-uitkomsten met een volledige set jaardummies voor 2003-2020 waar vervolgens stapsgewijs additionele rechterkantvariabelen worden toegevoegd. De dummy voor 2008 is weggelaten, de jaareffecten zijn dan ten opzichte van 2008. Hier wordt alleen de dummy voor 2018 gerapporteerd. Zie de bijlage voor de volledige regressie-resultaten.

Samenstellingseffecten spelen gemiddeld genomen alleen een rol in de dalende arbeidsparticipatie van mannen in de leeftijd van 35-44 jaar.¹⁴ Bij jonge mannen in de leeftijd van 35-44 jaar neemt de daling in de participatie af van 4,2% naar 3,3% na correctie voor veranderingen in de samenstelling van deze groep. Voor jonge mannen in de leeftijd van 25-34 jaar spelen samenstellingseffecten gemiddeld genomen geen rol. Bij jonge mannen in de leeftijd van 25-34 jaar is de daling na correctie voor de veranderende samenstelling ongeveer even groot als de feitelijke daling. Hieronder lichten we de effecten van de verschillende huishoudkenmerken nader toe.

De dalende arbeidsparticipatie hangt voor een deel samen met het toenemend aandeel jonge mannen met een niet-westerse migratieachtergrond (tabel 4.3). De daling van de arbeidsparticipatie bij de groep 25-34-jarige mannen neemt af van 3,4% naar 3,1% wanneer gecorrigeerd wordt voor migratieachtergrond, en bij de groep 35-44-jarige mannen neemt de daling af van 4,2% naar 3,4%. De arbeidsparticipatie van personen met een migratieachtergrond is gemiddeld genomen lager dan van personen zonder migratieachtergrond.

De gemiddelde stijging van het onderwijsniveau van jonge mannen heeft juist een opwaarts effect gehad op de arbeidsparticipatie. De arbeidsparticipatie van hoger opgeleiden is gemiddeld genomen hoger dan van personen met een middelbare of lage opleiding. Voor mannen in de leeftijd van 25-34 jaar neemt de daling toe tot 3,9% na correctie voor dit kenmerk, terwijl voor mannen tussen de 35-44 jaar de daling toeneemt naar 4,1%.

Veranderingen in de positie van het huishouden hangen samen met de dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen. Wanneer gecorrigeerd wordt voor deze veranderingen (vooral de toename van het aandeel alleenstaande huishoudens) neemt de daling van de arbeidsparticipatie voor beide groepen jonge mannen af naar 3,3%. De vraag is wel of dit huishoudkenmerk (evenals migratieachtergrond) een verklarende factor is voor de dalende participatie, of juist een fenomeen is wat hier op een andere manier mee samenhangt. Zo kan

¹⁴ Wanneer de analyse uitgevoerd wordt op basis van bruto arbeidsparticipatie in plaats van netto arbeidsparticipatie, vinden we vergelijkbare uitkomsten. Samenstellingseffecten spelen geen (25-34-jarigen) en beperkt (35-44-jarigen) een rol. Zie tabel b4.1 in de bijlage.

het vaker alleenstaand blijven van jonge mannen, het gevolg zijn van geen partner kunnen vinden, wat weer het gevolg kan zijn van de grotere non-participatie.¹⁵

Veranderingen in de onderwijsrichting van jonge mannen en de provincie waar jonge mannen woonachtig zijn hebben nauwelijks effect gehad op de ontwikkeling van arbeidsparticipatie. Na correctie voor deze kenmerken blijft de daling van de arbeidsparticipatie van jonge mannen nagenoeg gelijk. Jongeren hebben gemiddeld genomen dus niet minder kansrijke onderwijsrichtingen gekozen en zijn niet in minder kansrijke provincies woonachtig tussen 2008 en 2018.

4.4 Analyse daling participatie subgroepen

Figuren 4.3a en 4.3b brengen de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie (inclusief onderwijsdeelname) in kaart naar migratieachtergrond, opleidingsniveau en huishoudsamenstelling. Hiermee kunnen we in kaart brengen bij welke groepen de grootste daling is opgetreden en welke kenmerken het belangrijkste zijn. De analyse naar de positie in het huishouden geeft inzicht in of de vangnetfunctie van ouders/ familie (conform de toename van thuiswonende mannen in de VS) en kruiseffecten (dalende participatie mannen, door toename participatie vrouwen binnen het huishouden) een rol spelen in de dalende participatie in Nederland.

De grootste daling in arbeidsparticipatie van jonge mannen treedt op bij alleenstaande of nog thuiswonende mannen en bij laag opgeleiden. Bij mannen in de leeftijd van 35-44 jaar is de positie in het huishouden de meest opvallende factor. Bij alleenstaande en bij thuiswonende mannen van deze leeftijd is de arbeidsparticipatie met meer dan 10%-punt afgenomen.¹⁶ Het vervolg van de analyses richt zich daarom (waar relevant geacht) vooral op alleenstaande jonge mannen. Bij mannen in de leeftijd van 25-34 jaar is ook opleidingsniveau bepalend. Bij laag opgeleiden is de participatiegraad met ruim 9% punt afgenomen tussen 2008 en 2018.

Van een grotere vangnetfunctie van ouders/familie, zoals in hoofdstuk 3 aangedragen als mogelijke verklaring, lijkt geen sprake te zijn. Alhoewel de daling van de participatie het sterkst is bij thuiswonende mannen - voor wie familie mogelijk als vangnet dient bij non-participatie - in de leeftijd van 35-44 jaar, geldt dat het aandeel thuiswonende mannen in Nederland in die leeftijdsgroep beperkt is (2% van de mannen binnen deze groep) en bovendien niet is toegenomen tussen 2008 en 2018 (zie ook tabel 4.2). Bij thuiswonende mannen in de leeftijd van 15-24 jaar is de participatie niet meer dan gemiddeld afgenomen.

Van kruiseffecten lijkt eveneens geen sprake te zijn. Bij mannen met een partner is verder nauwelijks sprake van een daling van de arbeidsparticipatie, waardoor ook kruiseffecten geen belangrijke rol lijken te spelen.¹⁷

Migratieachtergrond ten slotte lijkt minder bepalend te zijn voor de daling van de arbeidsparticipatie dan opleidingsniveau en positie in het huishouden. De grootste daling is zichtbaar bij personen met een niet-westerse migratieachtergrond, maar de verschillen met personen zonder migratieachtergrond zijn beperkt.

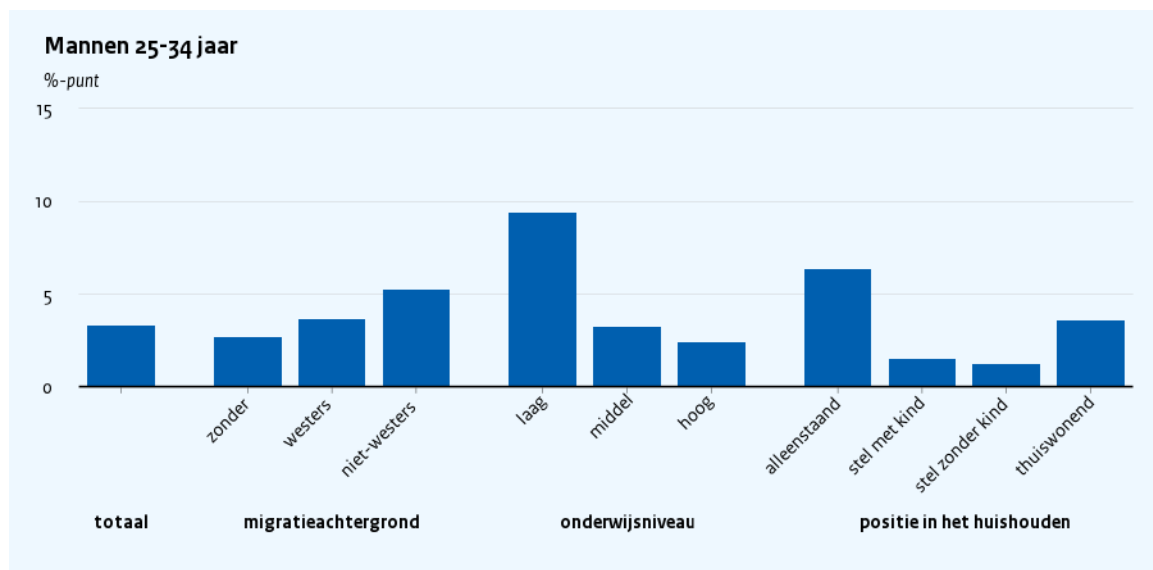
¹⁵ En dus o.a. het ontbreken van interactie met potentiële partners op de werkvloer.

¹⁶ In de bijlage bij dit hoofdstuk is ook gekeken naar de persistentie van non-participatie (zie de bijlage bij paragraaf 4.4). Hieruit blijkt dat inactieven een kans van meer dan 80% hebben dat een jaar later nog te zijn in de periode 2011-2018.

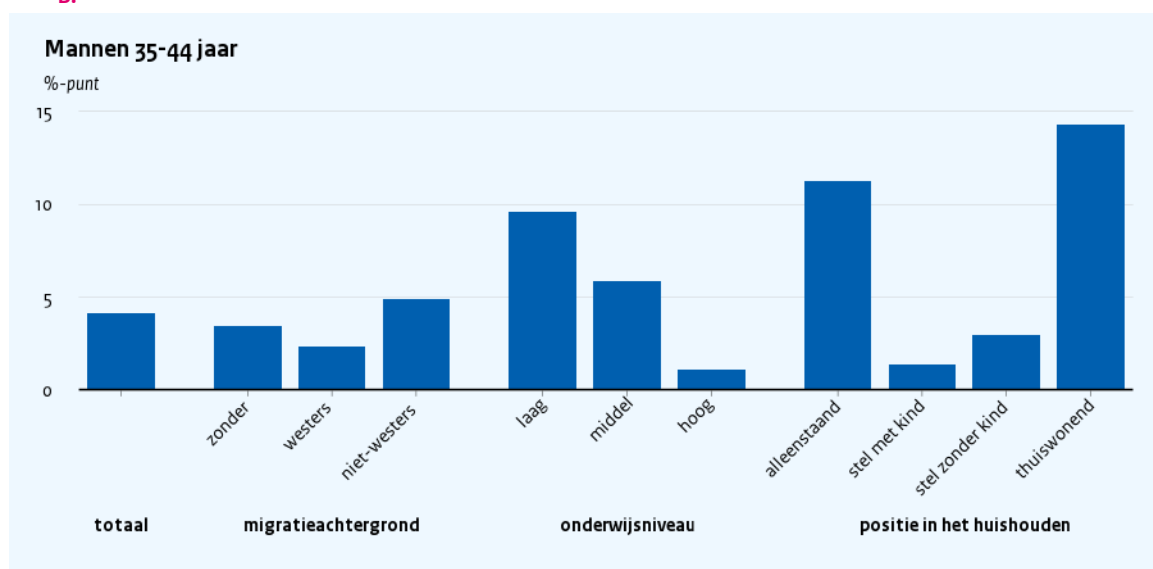
¹⁷ In de bijlage bij dit hoofdstuk is ook gekeken naar de mutatie in gewerkte uren. Hieruit blijkt dat er ook slechts in beperkte mate sprake is van een afname in gewerkte uren bij mannen die samenwonen. Deze ligt (in absolute waarde) bovendien fors lager dan de afname bij alleenstaande en thuiswonende mannen.

Figuur 4.3 Afname netto werkgelegenheidsgraad en/of deelname in regulier onderwijs naar migratieachtergrond, onderwijsniveau en positie in het huishouden: 2008-2018

A.

B.

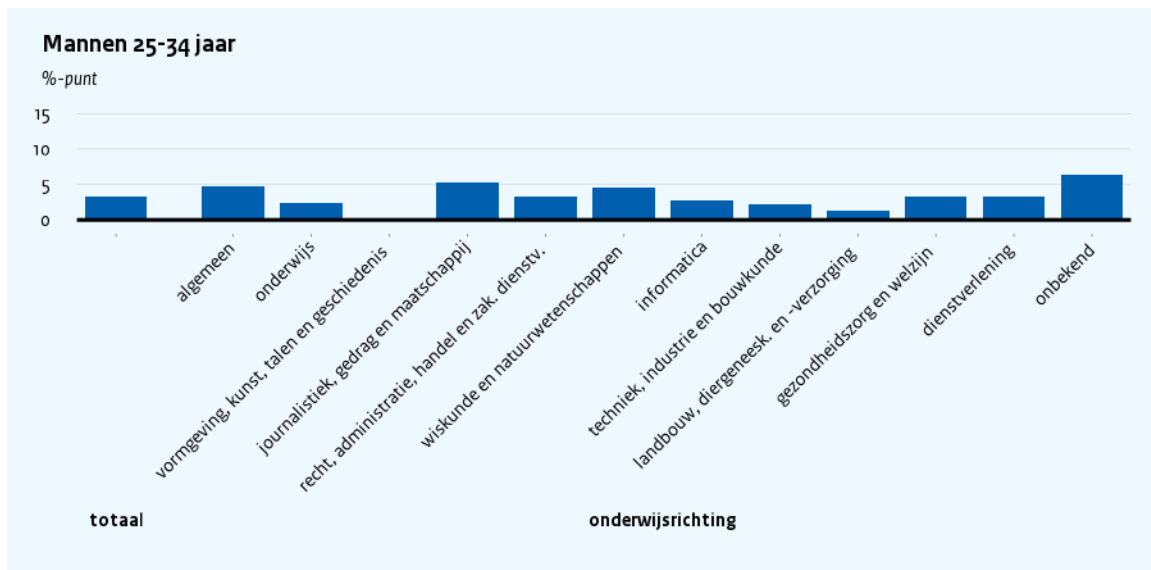

Bron: Eigen berekeningen op basis van de EBB (CBS).

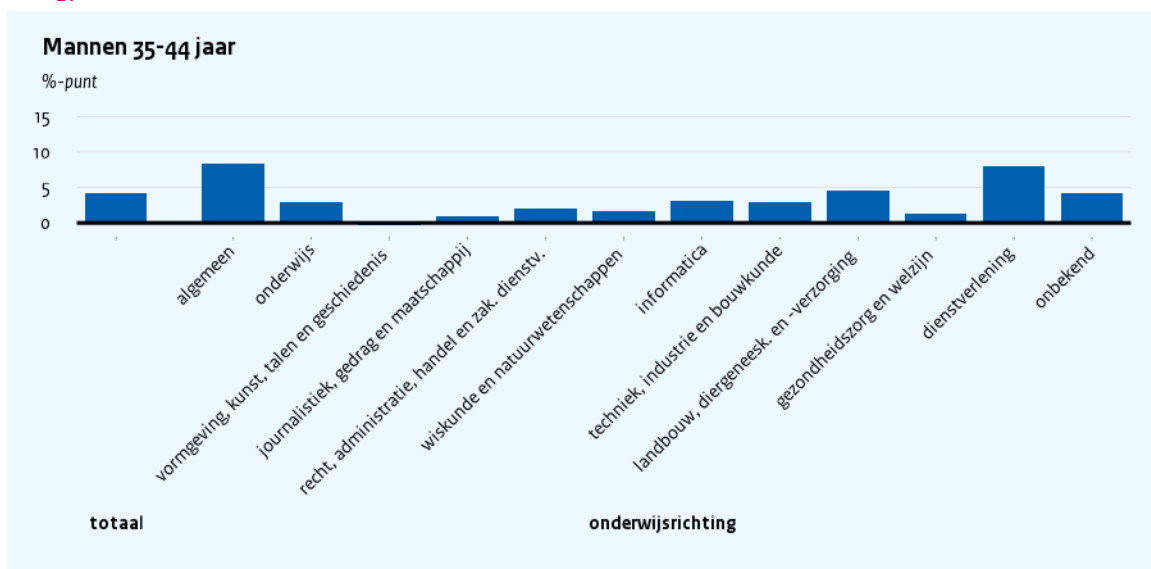
De verschillen in de afname van de participatie naar onderwijsrichting en tussen regio's zijn kleiner dan de verschillen naar opleidingsniveau en positie in het huishouden (figuur 4.4 en 4.5). Figuren 4.4 en 4.5 splitsten de daling van de arbeidsparticipatie van jonge mannen tussen 2008 en 2018 verder uit naar respectievelijk onderwijsrichting en provincie. Naar opleidingsrichting is met name een grotere daling zichtbaar bij mannen van 35-44 jaar met een algemene of dienstverlenende opleiding (8%-punt). Naar provincie is met name een grotere daling zichtbaar bij mannen van 35-44 jaar in Zeeland (8%-punt).

Figuur 4.4 Afname netto werkgelegenheidsgraad en/of deelname in regulier onderwijs naar opleidingsrichting: 2008-2018

A.

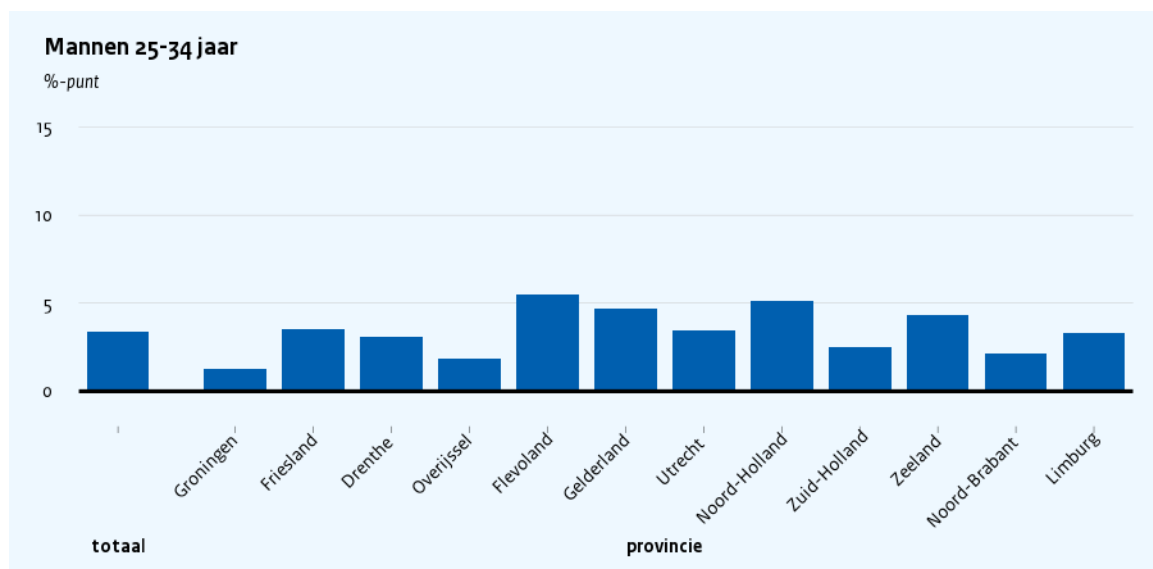
B.

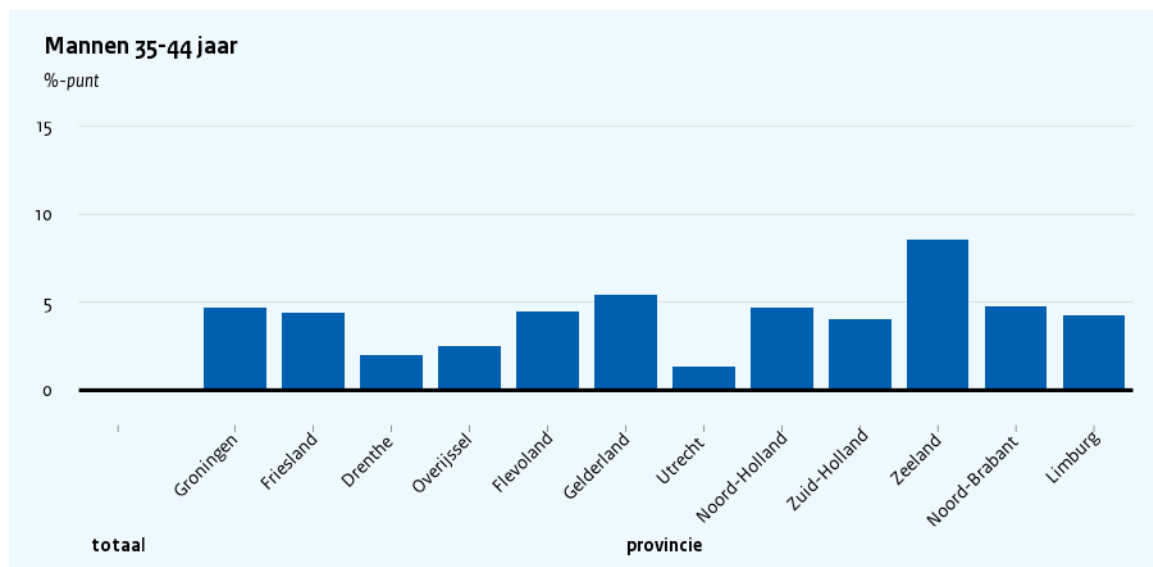
Bron: Eigen berekeningen op basis van de EBB (CBS).

Figuur 4.5 Afname netto werkgelegenheidsgraad en/of deelname in regulier onderwijs naar provincie: 2008-2018

A.

B.

Bron: Eigen berekeningen op basis van de EBB (CBS).

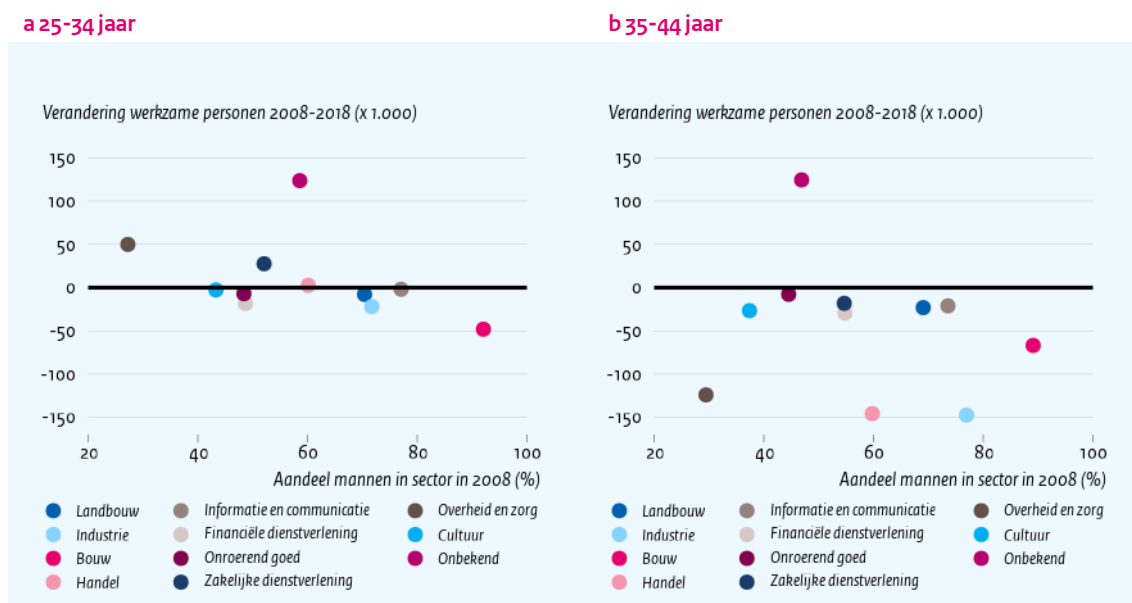
4.5 Veranderingen in de sectorstructuur

In deze paragraaf bekijken we of ontwikkelingen in de sectorstructuur de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen kunnen verklaren. Specifiek brengen we in kaart hoe het aantal werkzame personen zich heeft ontwikkeld in sectoren waar relatief veel jonge mannen werkzaam zijn. Wanneer hier grote afnames zichtbaar zijn, zou dat mede een verklaring kunnen zijn voor de afgenomen arbeidsparticipatie van jonge mannen. Net als bij de andere analyses kunnen deze relaties niet causaal worden geïnterpreteerd, daarvoor is nader onderzoek nodig, bijvoorbeeld om aanbod- en vraagfactoren van elkaar te scheiden (Verdugo en Allègre, 2020). Figuren 4.6a en 4.6b gaan in op de ontwikkeling van de werkgelegenheid naar sector tussen 2008 en 2018, voor respectievelijk 25-34-jarige en 35-44-jarige mannen.

In sectoren waar relatief veel jonge mannen werkzaam zijn, is sprake geweest van een daling van het aantal werkzame personen tussen 2008 en 2018, vooral bij 25-34-jarigen. Figuur 4.6a laat voor 25-34-jarige personen zien dat er sterke samenhang is tussen de ontwikkeling van het aantal werkzame personen in een

sector en het aandeel mannen in een sector. In sectoren waar relatief weinig mannen werkzaam zijn is het aantal werkzame personen toegenomen, terwijl in sectoren waar relatief veel mannen werkzaam zijn juist sprake is van een afname van het aantal werkzame personen. Een belangrijk deel van deze afname heeft plaatsgevonden tijdens de Grote Recessie en de daaropvolgende eurocrisis (figuur b4.3a in de bijlage). Voor 35-44-jarige personen is de samenhang minder eenduidig (figuur 4.6b), maar is er ook bij een aantal sectoren waar relatief veel mannen werken in 2008 sprake van een afname. We zien ook een sterke afname in het totaal aantal werkenden bij 35-44 jarigen, in bijna alle sectoren is er sprake van een afname, dit komt mede door een sterke afname in het totaal aantal personen 35-44 jaar in de jaren 2008-2018 (de dalende vruchtbaarheid vanaf eind jaren 60 van de vorige eeuw speelt daarin een belangrijke rol).¹⁸

Figuur 4.6a Ontwikkeling aantal werkzame personen naar sector en aandeel mannen werkzaam in sector, 2008-2018, mannen

Bron: eigen berekening CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

4.6 Nasleep Grote Recessie

In deze paragraaf verkennen we of de daling van de arbeidsparticipatie onder jonge mannen tussen de 25 en 44 jaar een na-ijleffect is van de Grote Recessie vanaf 2008. De vraag hierbij is of de Grote Recessie een groter effect heeft gehad op de arbeidsparticipatie dan eerdere recessies. Daartoe corrigeren we de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie voor onderwijsdeelname en samenstellingseffecten (zie de analyse in tabel 4.3¹⁹). We bekijken een langere periode (1998-2020) dan in andere analyses in deze notitie, om zo een vergelijking te kunnen maken tussen verschillende periodes van laag- en hoogconjunctuur.

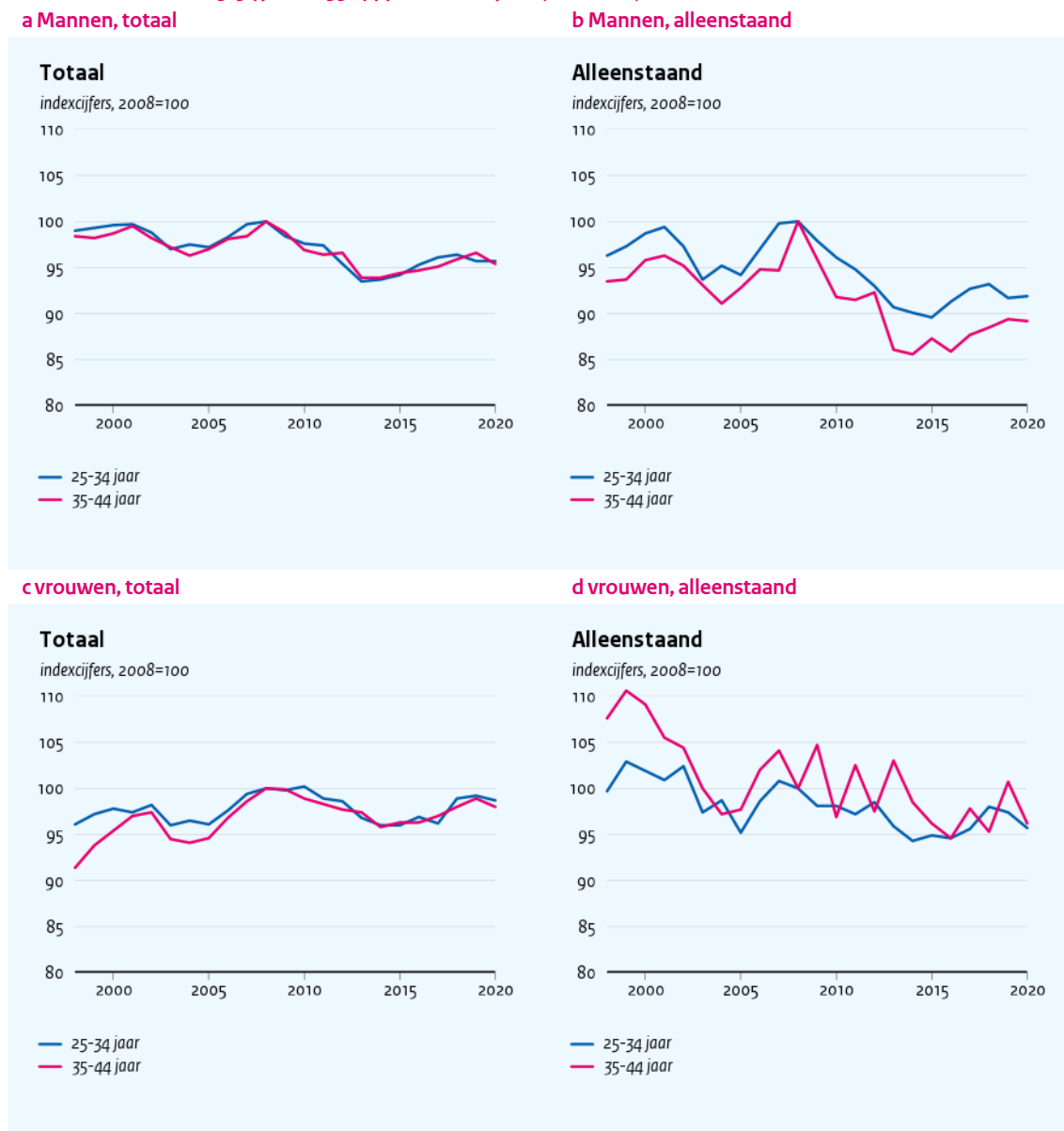
De Grote Recessie lijkt inderdaad van invloed geweest te zijn op de dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen tussen 2008 en 2018. Figuur 4.7a toont dat, gecorrigeerd voor samenstellingseffecten, de participatie van jonge mannen tussen 2000 en 2003 afnam en na de recessie in 2003 weer steeg en terugkeerde op het niveau van voor de recessie. In 2008, het begin van de Grote Recessie, slaat deze stijging om en is er van 2009

¹⁸ Het aantal personen 35-44 jaar nam tussen 2008 en 2018 af met 221 dzd personen, met een afname van (afgerond) 110 dzd mannen en 111 dzd vrouwen. Het aantal personen 25-34 jaar nam tussen 2008 en 2018 juist toe met 144 dzd personen, met een toename van (afgerond) 83 dzd mannen en 62 dzd vrouwen. Bron: [StatLine - Bevolking; geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 1 januari \(cbs.nl\)](#).

¹⁹ Ten opzichte van de analyse in tabel 4.1 worden ook gegevens over de periode 1998-2003 betrokken, zodat we wat betreft de stand van de conjunctuur weer vergelijkbare jaren met elkaar kunnen vergelijken.

tot en met 2015 sprake van een dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen.²⁰ Met het herstel van de economie medio jaren 10 neemt de arbeidsparticipatie van jonge mannen weer wat toe, maar wordt het oude niveau niet meer bereikt. Figuur 4.7b laat zien dat deze ontwikkelingen voor alleenstaande jonge mannen (waar de grootste daling van de participatie is opgetreden) nog sterker zijn.

Figuur 4.7 Ontwikkeling arbeidsparticipatie + onderwijsdeelname 1998-2020 na correctie samenstellingseffecten, jonge mannen en vrouwen, 25-34 jaar en 35-44 jaar, indexcijfers (2008=100)

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

Ook bij jonge vrouwen is een effect zichtbaar van de Grote Recessie na 2008. Figuur 4.7c toont dat, na correctie voor samenstellingseffecten (zoals onderwijsniveau), de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen in de periode 2018-2020 nog niet op het niveau is van voor de Grote Recessie in 2008. De conjuncturele neergang in de periode 2002-2003 zorgde eveneens voor een daling van de participatie onder jonge vrouwen, maar na het conjunctureel herstel na 2003 lag de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen in 2008 hoger dan in 2000. In 2018

²⁰ Wanneer gekeken wordt naar de effecten van conjunctuur op bruto arbeidsparticipatie in plaats van netto arbeidsparticipatie ontstaat een soortgelijk beeld. Zie figuur b4.4 in de bijlage.

is het oude niveau uit 2008 echter niet meer bereikt. Voor alleenstaande jonge vrouwen (figuur 4.7d) zijn deze effecten nog sterker, en lijkt de daling van de participatie (na correctie voor samenstellingseffecten) al eerder ingezet dan in 2008.

4.7 Samenhang met gebruik sociale zekerheid en rol beleid

Deze paragraaf brengt ontwikkelingen in kaart in het gebruik van sociale zekerheid, en bespreekt welke bijdrage beleid daaraan mogelijk geleverd heeft en in hoeverre dat een verklaring kan vormen voor de afgenomen participatie onder jonge mannen.

Ruim 10% van de jonge mannen in de leeftijdsgroepen 25-34 jaar en 35-44 jaar is afhankelijk van een uitkering in 2018. Uit figuur 4.8 blijkt dat ongeveer 5%-punt hiervan bestaat uit arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en ongeveer 4%-punt uit bijstandsuitkeringen. Ten opzichte van 2008 betekent dit een toename in uitkeringsgebruik van 4%-punt voor de leeftijdsgroep 25-34 jaar en 3%-punt voor de leeftijdsgroep 35-44 jaar. Deze toename manifesteert zich bij alle uitkeringssoorten (bijstand, werkloosheid en arbeidsongeschiktheid).

We zien een sterke toename in het aandeel jonge mannen met een Wajong-uitkering tussen 2008 en 2018. Bij 25-34-jarige mannen is bijna sprake van een verdubbeling van het aantal personen met een Wajong-uitkering (van 2,2% van de mannen 25-34 jaar in 2008 naar 4,3% in 2018). Bij 35-44-jarige mannen is de toename van het aantal Wajong-uitkeringen kleiner. Beleid speelt hier een rol in. Sinds de decentralisatie van de bijstand naar gemeentes in 2004 nam de instroom in de Wajong toe, doordat mensen van de bijstand naar de Wajong werden gedirigeerd (Van Vuuren e.a., 2011). Deze toename in instroom (voor het 30^e levensjaar) is een belangrijke verklaring voor de toename van het aandeel personen met een Wajong-uitkering in oudere leeftijdsgroepen in de jaren daarna. Met de invoering van de Participatiewet in 2015 is de instroom in de Wajong beperkt tot personen zonder arbeidsvermogen. Onder 15-24-jarigen is sinds 2015 een daling zichtbaar in het aantal mannen met een Wajong-uitkering (zie figuur b4.5 in de bijlage), die zich na verloop van tijd ook voort zal zetten naar oudere leeftijdsgroepen. De toename van het aantal Wajong-uitkeringen tussen 2008 en 2018 is dus waarschijnlijk een tijdelijk effect.

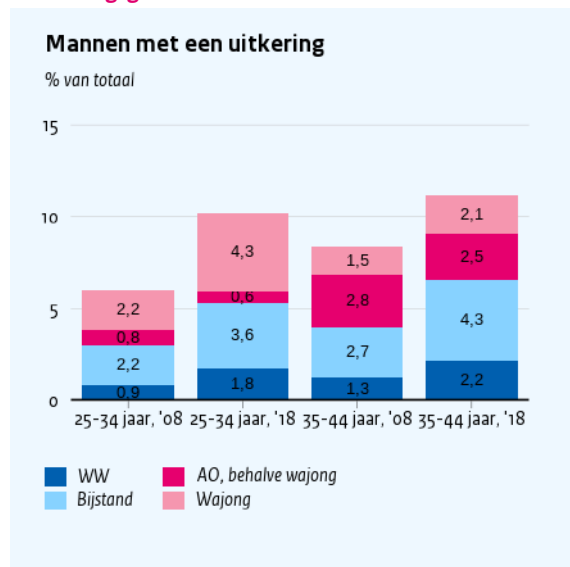
Mogelijk hangt de groei van het aantal Wajong-uitkeringen (met name zichtbaar bij 25-34-jarige mannen) samen met de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen. Het aandeel jonge mannen met een WW-uitkering en bijstandsuitkering is eveneens toegenomen, maar voor deze uitkeringssoorten geldt dat zij sterker reageren op conjuncturele schommelingen dan arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en dat deze toename, evenals de afnemende participatie onder jonge mannen, mogelijk een na-ijleffect is van de Grote Recessie. Voor de Wajong geldt verder dat het aandeel personen dat werkt naast de uitkering in 2018 ongeveer gelijk is aan het aandeel personen dat werkt naast de uitkering in 2008 (circa 26%).²¹ Een groot deel van de toename in Wajong-uitkeringen gaat dus mogelijk samen met non-participatie. Ook dit is mogelijk een tijdelijk effect. De kans op werk voor jonggehandicapten met arbeidsvermogen (die dus niet meer de Wajong instromen) is met de invoering van de Participatiewet toegenomen (SCP, 2019).

De toename in uitkeringsgebruik tussen 2008 en 2018 geldt niet alleen voor jonge mannen, maar ook voor jonge vrouwen. Evenals bij jonge mannen is deze toename zichtbaar bij alle uitkeringssoorten (bijstand, werkloosheid en arbeidsongeschiktheid). Evenals bij jonge mannen valt op dat er sprake van een verdubbeling van het aantal 25-34-jarige vrouwen met een Wajong-uitkering (van 1,9% in 2008 naar 3,8% in 2018). Bij jonge vrouwen is evenwel geen sprake van een daling van de arbeidsparticipatie tussen 2008 en 2018. Wel is zichtbaar dat de stijging van de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen tussen 2008 en 2018 is afgevlakt.

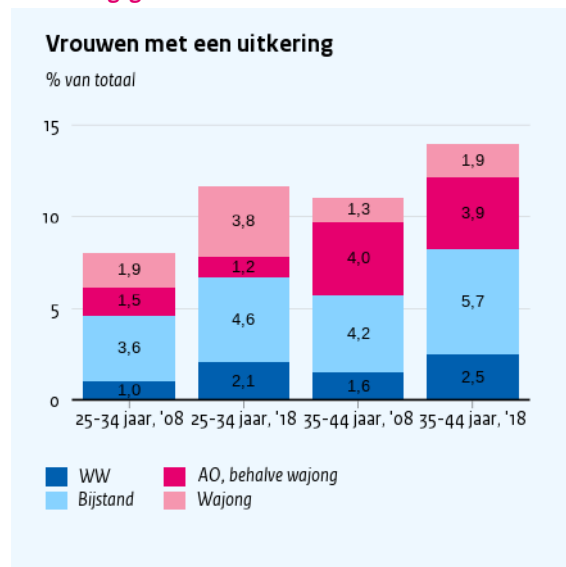
²¹ Zie figuur b4.6 in de bijlage. Dit cijfer heeft betrekking op de hele Wajong-populatie. Voor de specifieke groepen jonge mannen hebben we geen afzonderlijke cijfers.

Figuur 4.8 Personen met uitkering als percentage van de beroeps- en niet-beroepsbevolking, totaal mannen en vrouwen: 2008 en 2018

a Uitkeringsgebruik mannen

b Uitkeringsgebruik vrouwen

Bron: Eigen berekeningen op basis van Statline.

4.8 Samenhang met andere sociale ontwikkelingen

Deze paragraaf bekijkt of de dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen samenhangt met andere sociale ontwikkelingen tussen 2008 en 2018. Centraal staan ontwikkelingen in het gebruik van alcohol, drugs en medicijnen en het gebruik van sociale media en (internet)gaming.

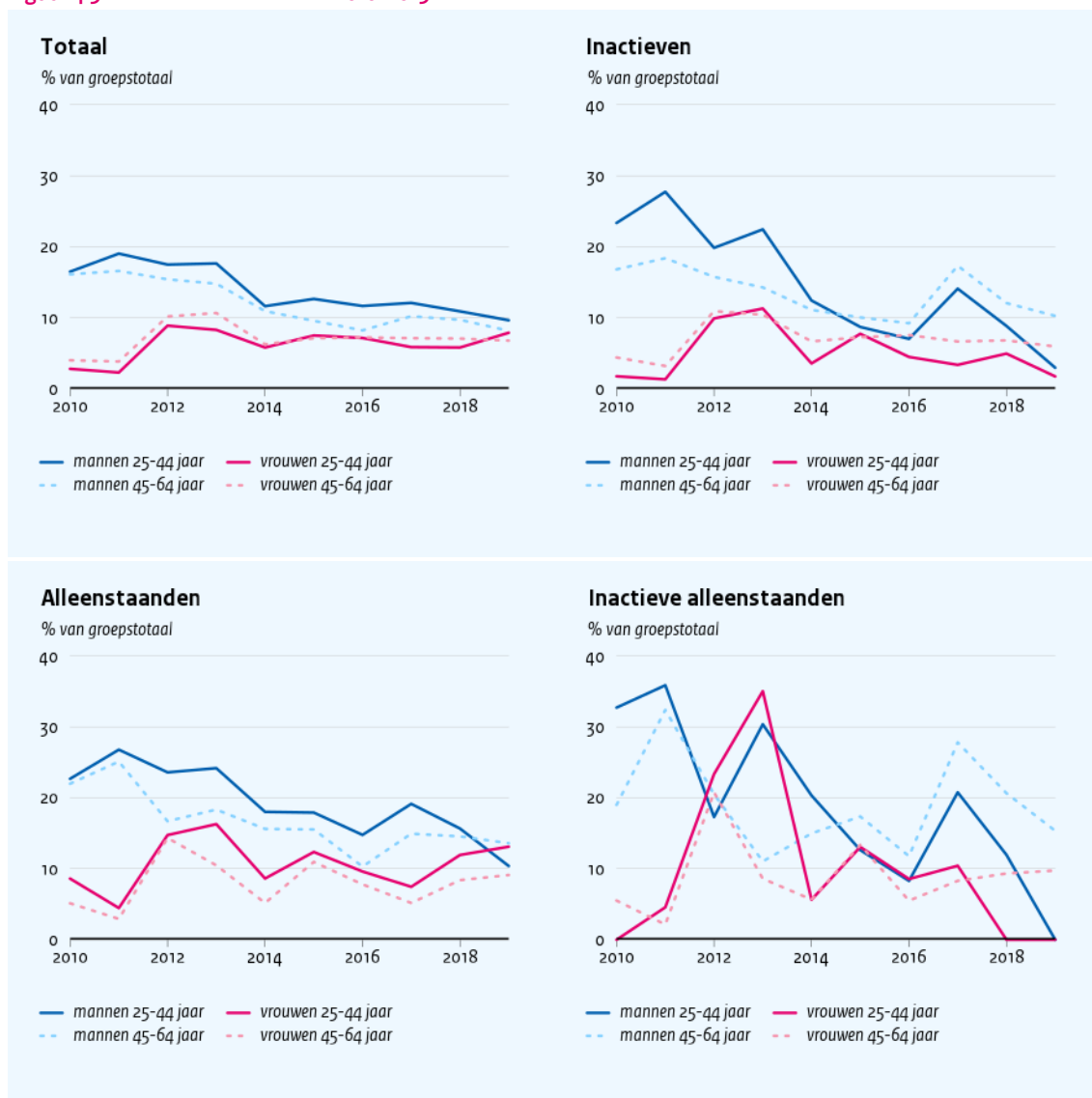
Gebruik van alcohol, drugs en medicijnen

Het aandeel zware drinkers lijkt in Nederland sinds 2014 gemiddeld genomen tamelijk stabiel, en bij jonge mannen is juist een lichte daling zichtbaar. Zware drinkers zijn diegenen die minstens één keer per week ten minste 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag drinken. De data zijn beschikbaar over de periode 2010-2019. Het aandeel zware drinkers is gemiddeld hoger onder mannen, met name in de leeftijdsgroep 25-45 jaar, maar de verschillen nemen de laatste jaren wat af (zie figuur 4.9). Dit afnemende verschil is vooral zichtbaar onder de inactieven en alleenstaanden. Het aandeel zware drinkers onder jonge mannen was hier eerst duidelijk bovengemiddeld, maar lijkt al langere tijd te dalen.

Het voorgeschreven medicijngebruik is tamelijk stabiel onder de totale bevolking (25-65 jaar), maar neemt wel duidelijk toe onder inactieven. Het aandeel personen dat in de afgelopen 14 dagen gebruik gemaakt heeft van medicijnen die waren voorgeschreven door een arts (exclusief de pil) lijkt vrij constant voor alle subgroepen als geheel (zie figuur 4.10). Deze data zijn beschikbaar over de periode 2010-2020. Bij de inactieven is echter onder alle vier de subgroepen een duidelijke stijging van het voorgeschreven medicijngebruik te zien. Ook valt op dat mannen over het algemeen minder vaak medicijnen gebruiken dan vrouwen, maar dat dit niet het geval is onder de inactieven.

Cannabisgebruik komt het vaakst voor onder jonge mannen, maar stijgt ook geleidelijk bij andere groepen. Het betreft hier het tenminste eenmaal gebruik maken van cannabis in de afgelopen 12 maanden. Deze data zijn beschikbaar over de periode 2014-2019. Het gebruik lijkt voornamelijk toe te nemen onder inactieven en alleenstaanden (zie figuur 4.11). Bij andere verdovende middelen, met name amfetamine, cocaïne en XTC, lijkt vooral sprake van groeiend gebruik onder de totale groep jonge mannen, terwijl bij de andere subgroepen minder ontwikkeling zichtbaar is (zie figuur b.4.7 in de bijlage).

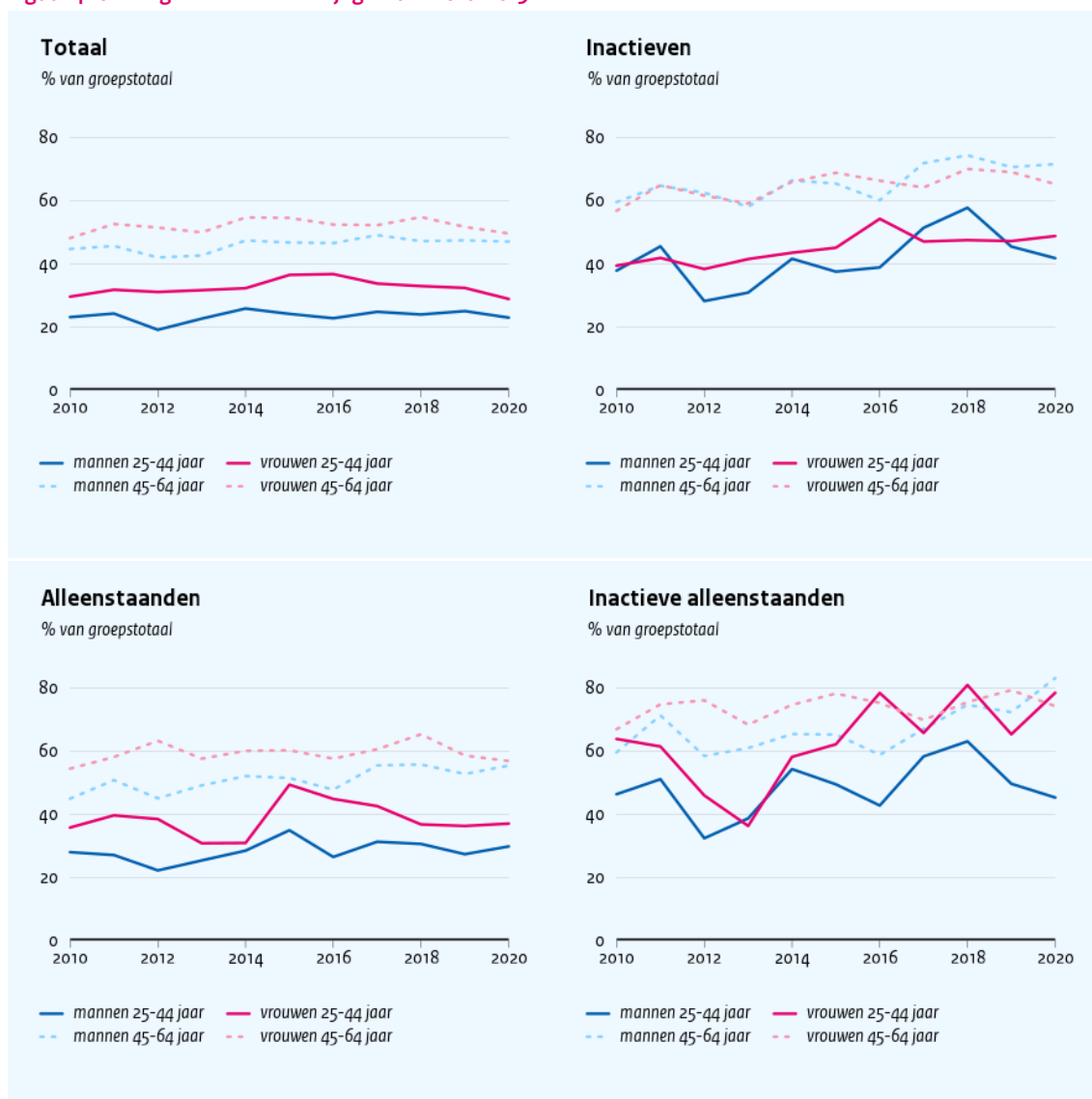
Figuur 4.9 Aandeel zware drinkers: 2010-2019²²

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Gezondheidsenquête CBS.

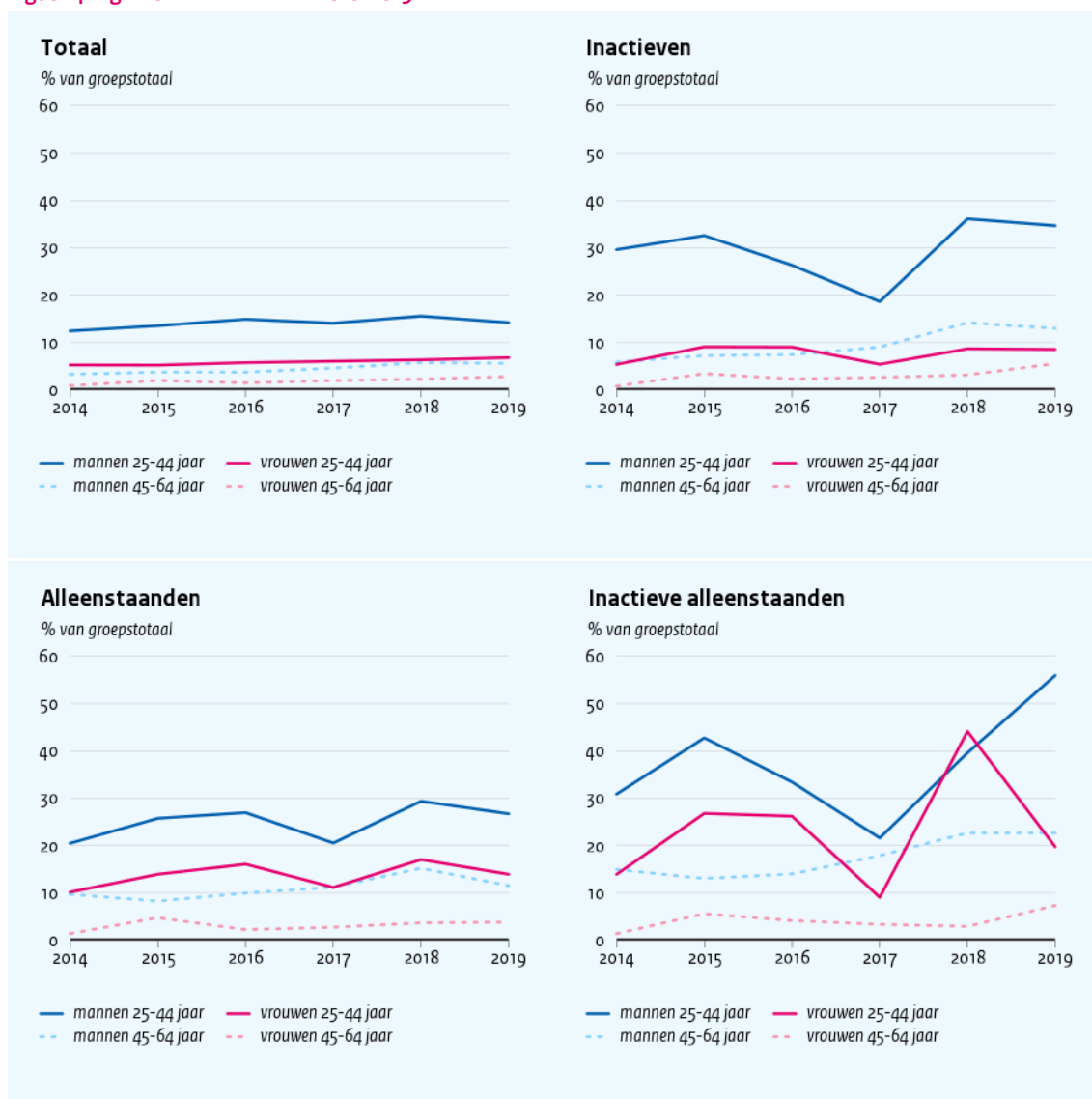
²² De informatie over het gebruik van alcohol, drugs en medicijnen is gebaseerd op CBS microdata uit de Gezondheidsenquête. Dit betreft een jaarlijkse enquête onder een steekproef van personen in particuliere huishoudens in Nederland. De netto steekproefomvang bedraagt ongeveer 15.000 personen in de periode 2010-2013 en ongeveer 9.500 personen sinds 2014, bij een gemiddelde respons van ongeveer 60 procent. De steekproef wordt via weging representatief gemaakt voor de totale bevolking. De verschillende figuren tonen steeds de cijfers voor vier subgroepen, naar leeftijd (25-45 jaar en 45-65 jaar) en geslacht.

Figuur 4.10 Voorgeschreven medicijngebruik: 2010-2019

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Gezondheidsenquête CBS.

Figuur 4.11 gebruik van cannabis: 2010-2019

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Gezondheidsenquête CBS.

Tijd besteed aan gaming en sociale media

Een andere mogelijke verklaring voor de afnemende participatie van jonge mannen is een andere waardering van vrije tijd. Uit internationaal onderzoek (Krueger, 2017, Aguiar, 2021) blijkt bijvoorbeeld dat de afnemende participatie van jonge mannen in de VS samen gaat met een toename in het aantal uur dat jongeren besteden aan gaming en sociale media. De vraag is of een dergelijke verschuiving ook zichtbaar is in Nederland. Om de vrijetijdsbesteding in Nederland te analyseren maken we gebruik van gegevens uit het LISS-panel.²³ Tabel 4.4 brengt de gemiddelde tijdsbesteding (op weekbasis) van jonge alleenstaande mannen in Nederland in kaart.²⁴

²³ Het LISS-panel bestaat uit circa 5 duizend huishoudens per jaar en wordt vervaardigd door CentERdata. Voor meer toelichting verwijzen we naar de website over het LISS-panel: <https://www.website.liisspanel.nl>. Aan deelnemers van het panel worden jaarlijks vragen gesteld over (onder andere) werk, onderwijs, gezondheid, geluk en welzijn en vrije tijdsbesteding. Het panel is gestart in 2008 waardoor ontwikkelingen over de tijd in kaart gebracht kunnen worden.

²⁴ De analyses richten zich hier op alleenstaande mannen. Uit de analyses in de vorige paragraaf blijkt dat hier de grootste daling zit in de arbeidsparticipatie. Bij mannen als onderdeel van een stel is er nauwelijks sprake van een daling. Om te kijken of eventuele ontwikkelingen in tijdsbesteding uniek zijn voor jonge mannen, brengen we ook de tijdsbesteding van alleenstaande vrouwen in dezelfde leeftijdsgroepen in kaart.

Bij jonge alleenstaande mannen is inderdaad sprake van een toename in het aantal uren dat besteed wordt aan nieuwe media zoals (internet)gaming tussen 2008 en 2018. Bij 25-24 jarigen is de toename groter dan bij 35-44-jarigen. Verder is de toename in het aantal uren dat besteed wordt aan gaming groter dan de toename in het aantal uren dat besteed wordt aan chatten.

Tegenover de toename in tijdsbesteding aan nieuwe media door jonge mannen staat een afname in tv kijken, pc-gebruik en uitgaan. Er lijkt dus niet per se een uitruil te zijn tussen (afnemende) participatie en een toenemende tijdsbesteding aan gaming en sociale media bij jonge mannen. Bij alleenstaande jonge vrouwen zijn bovendien vergelijkbare trends zichtbaar. Waar bij jonge mannen de tijd besteed aan gaming het sterkst is toegenomen, geldt voor jonge vrouwen dat tijd besteed aan chatten het sterkst is toegenomen (zie tabel b4.11 in de bijlage bij dit hoofdstuk). Evenals bij jonge mannen lijkt dit vooral ten koste te zijn gegaan van de vrijetijdsbesteding tv kijken, pc-gebruik en uitgaan.

Tabel 4.4 Tijdsbesteding alleenstaande mannen, 10-jaars leeftijdsgroepen: 2008 en 2018 (selectie van vrije tijdsbesteding)

	25-34 jaar		35-44 jaar	
	2008	2018	2008	2018
Tijdsbesteding (inclusief non-participanten)				
Uren gamen per week	1,4	3,2	0,6	1,8
Uren chatten per week	3,2	4,1	1,9	2,5
Uren tv per week	13,9	9,8	19,1	12,3
Uren lezen per week	3,9	4,9	4,8	4,5
Uren uitgaan per week	4,3	3,5	3,2	2,0
Uren sport per week	3,0	3,2	2,7	2,2

Bron: LISS-panel, berekening en bewerking CPB.

5 Mogelijke gevolgen van dalende participatie

5.1 Inleiding

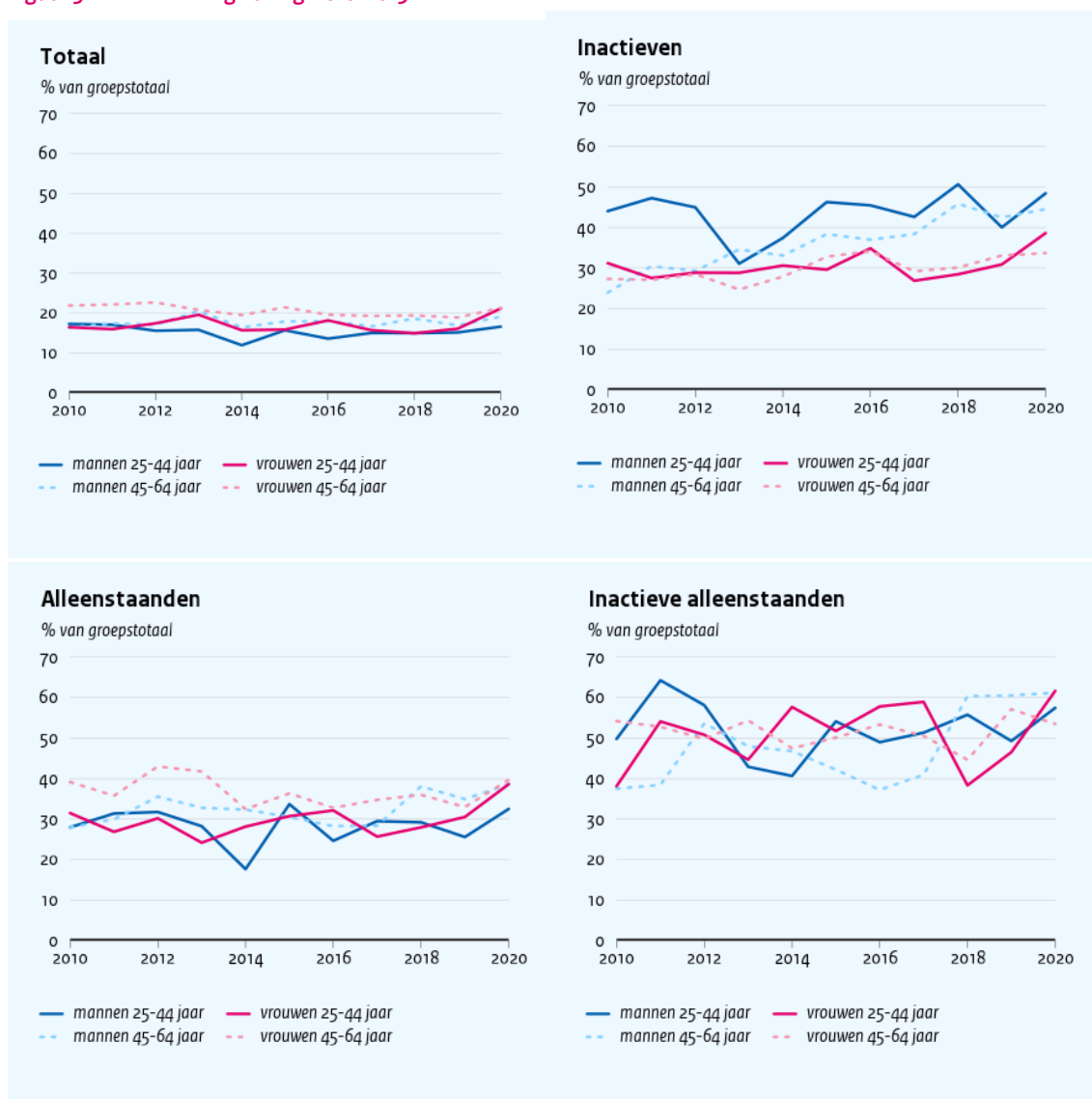
Dit hoofdstuk bespreekt de mogelijke gevolgen van de afnemende participatie onder jonge mannen. Paragrafen 5.2 en 5.3 kijken naar ontwikkelingen in geluk en ervaren gezondheid²⁵ van jonge mannen en of er een mogelijk verband is met de dalende arbeidsparticipatie. Paragraaf 5.4 geeft een indicatie welke kosten gepaard gaan met de dalende participatie.

²⁵We hebben ervoor gekozen om de samenhang tussen de dalende participatie en geluk/ervaren gezondheid te categoriseren onder de mogelijke gevolgen van de dalende arbeidsparticipatie, maar de causaliteit zou ook omgekeerd kunnen liggen (dus geluk/ervaren gezondheid als mogelijke oorzaak van de dalende arbeidsparticipatie), of beide kanten op.

5.2 Geluk en welbevinden jonge mannen

Onder de totale groep jonge mannen is het aandeel dat zegt niet zo gelukkig te zijn stabiel laag, maar onder inactieve jonge mannen is dit aandeel juist relatief hoog. In de Gezondheidsenquête van het CBS wordt respondenten onder andere gevraagd aan te geven of zij zich de afgelopen vier weken gelukkig hebben gevoeld, met daarbij als antwoordopties voortdurend, meestal, vaak, soms, zelden of nooit. Het aandeel dat hier soms, of minder dan dat, antwoordt, ligt rond de 20% voor alle subgroepen samen (zie figuur 5.1), en voor jonge mannen nog wat lager dan dat. Onder de inactieve jonge mannen ligt dit aandeel echter juist het hoogst en tikt het in verschillende jaren de 50% aan. In het afgelopen decennium is ook het aandeel mannen in middelbare leeftijd dat zich weinig gelukkig voelt opgelopen. Onder alleenstaanden ligt het aandeel personen dat zich minder gelukkig voelt ook bovengemiddeld, voor alle subgroepen.

Figuur 5.1 Aandeel niet gelukkig: 2010-2019

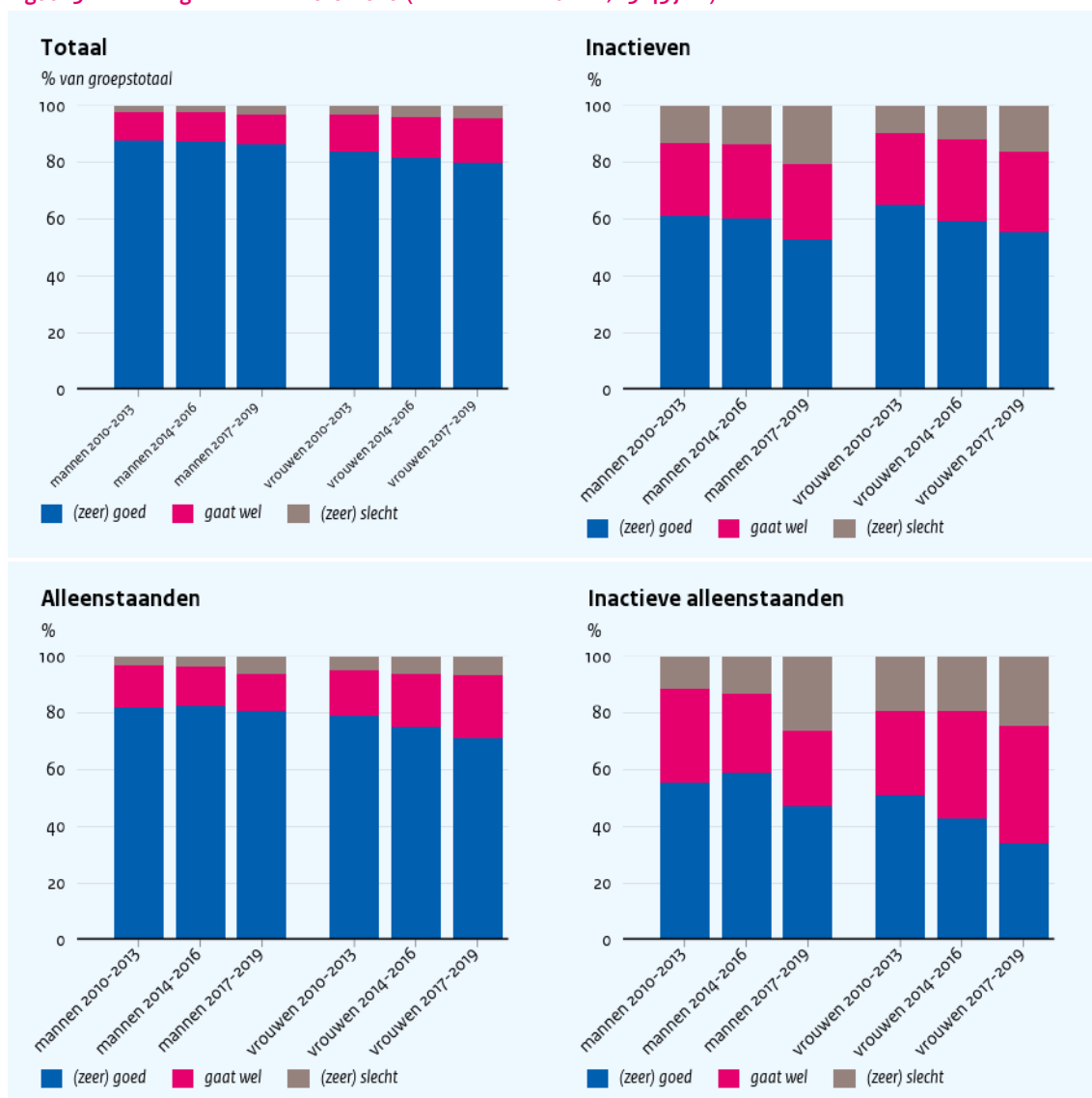

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Gezondheidsenquête CBS.

5.3 Ervaren gezondheid

Onder de totale groep jonge mannen en vrouwen daalt het aandeel dat zijn of haar gezondheid als goed ervaart. De Gezondheidsenquête vraagt ook aan de respondenten hoe over het algemeen hun gezondheid is, op een vijfpuntsschaal van zeer goed tot zeer slecht. Gemiddeld geven mannen in de leeftijd van 25 tot 45 jaar vaker aan hun gezondheid als (zeer) goed te ervaren dan vrouwen in die leeftijdscategorie (zie figuur 5.2). Over het afgelopen decennium zijn echter beide groepen hun ervaren gezondheid minder gunstig gaan beoordelen. Inactieven uit beide groepen geven gemiddeld nog beduidend minder vaak aan hun gezondheid als (zeer) goed te ervaren. Voor een deel zal hun gezondheid ook (mede) de oorzaak voor hun inactiviteit zijn. Opvallend is wel dat het gezondheidscontrast tussen actieven en inactieven groter is voor mannen dan voor vrouwen.

Figuur 5.2 Ervaren gezondheid: 2010-2020 (mannen en vrouwen, 25-45 jaar)

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Gezondheidsenquête CBS.

5.4 Kosten van non-participatie

De dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen gaat gepaard met kosten. Denk aan hogere uitkeringslasten en minder inkomstenbelasting. De vraag is hoe hoog deze kosten zijn en of hier een trend in waarneembaar is.

Om de kosten van non-participatie in kaart te brengen analyseren we de ontwikkeling van de uitkeringslasten en inkomstenbelasting van jonge mannen.²⁶ Omdat de dalende participatie vooral bij alleenstaande mannen optreedt, brengen we naast de totale kosten ook de kosten bij alleenstaande jonge mannen in kaart. Centraal in deze analyse staat de hele groep jonge mannen tussen de 25 en 45 jaar. We analyseren de ontwikkeling in uitkeringslasten tussen 2008 en 2019. Vanwege een trendbreuk in de inkomensstatistieken van het CBS is het beginjaar van de analyse van de inkomstenbelasting 2011.

Waar de uitkeringslasten voor de groep jonge mannen als totaal afnemen na 2014, zijn de uitkeringslasten van jonge, alleenstaande mannen min of meer gelijk gebleven tot en met 2017 (figuur 5.3)²⁷. Mogelijk hangt de afnemende participatie bij alleenstaande mannen hier mee samen. Tussen 2008 en 2011 namen de uitkeringslasten bij beide groepen nog toe. De mogelijke kosten van de dalende participatie bij jonge, alleenstaande mannen zijn relatief gezien beperkt. De totale uitkeringslasten voor deze groep liggen tussen de 1,5 en 2,5 mld euro in de periode 2008-2019, en de uitkeringslasten door de afgenomen participatie liggen in de orde van enkele honderden miljoenen euro's per jaar. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de hardnekkigheid van non-participatie onder alleenstaande, jonge mannen hoog is (zie de analyse in de bijlage bij dit hoofdstuk), en de extra kosten niet snel zullen afnemen.

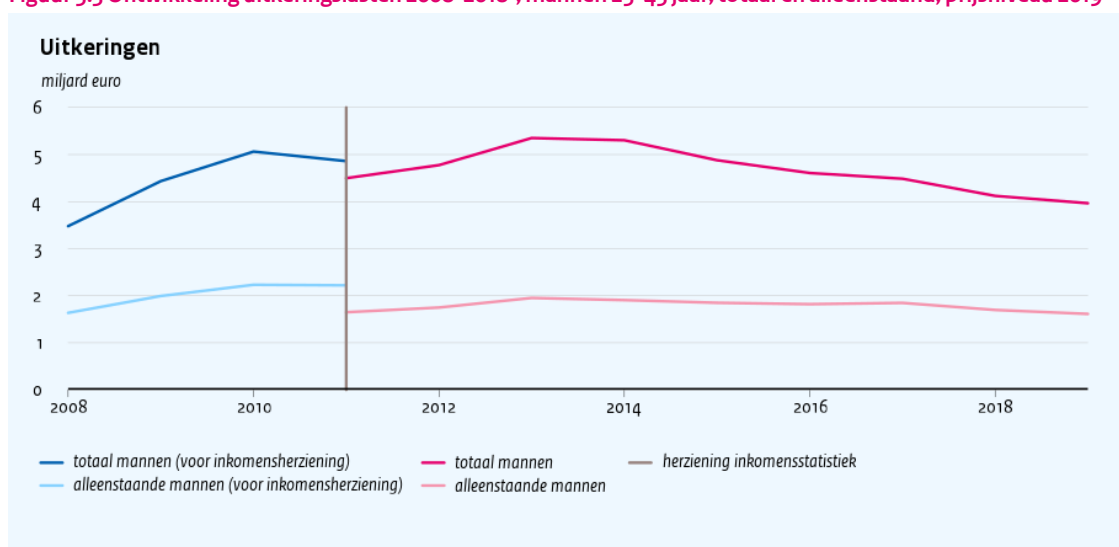
Waar verder de betaalde inkomstenbelasting door de groep jonge mannen als totaal fors is toegenomen, geldt dat de betaalde inkomstenbelasting door de groep jonge alleenstaande mannen minder is toegenomen in de periode 2011-2019 (figuur 5.4).²⁸ Ook hier geldt dat de gederfde inkomstenbelasting door de oplopende non-participatie bij jonge alleenstaande mannen in de orde van grootte van enkele honderden miljoenen euro's ligt, omdat de totale inkomstenbelasting betaald door jonge alleenstaande mannen circa 2 mld euro bedraagt.

²⁶ We maken voor deze analyse gebruik van de integrale inkomensstatistieken van het CBS (IPI en INPATAB) en kijken naar het inkomen uit uitkering (werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, bijstand, overig) in een bepaald jaar en de betaalde inkomstenbelasting van jonge mannen.

²⁷ In hoofdstuk 4 was zichtbaar dat het aantal personen met een uitkering juist was toegenomen tussen 2008 en 2018. Dat de uitkeringslasten af zijn genomen heeft deels te maken met een ander beginjaar (2011) in deze analyse. Tussen 2008 en 2011 zijn het aantal personen met een uitkering en de uitkeringslasten als gevolg van de grote recessie al toegenomen. Vanaf 2015 is er weer een daling zichtbaar.

²⁸ Deze gegevens zijn beschikbaar vanaf 2011.

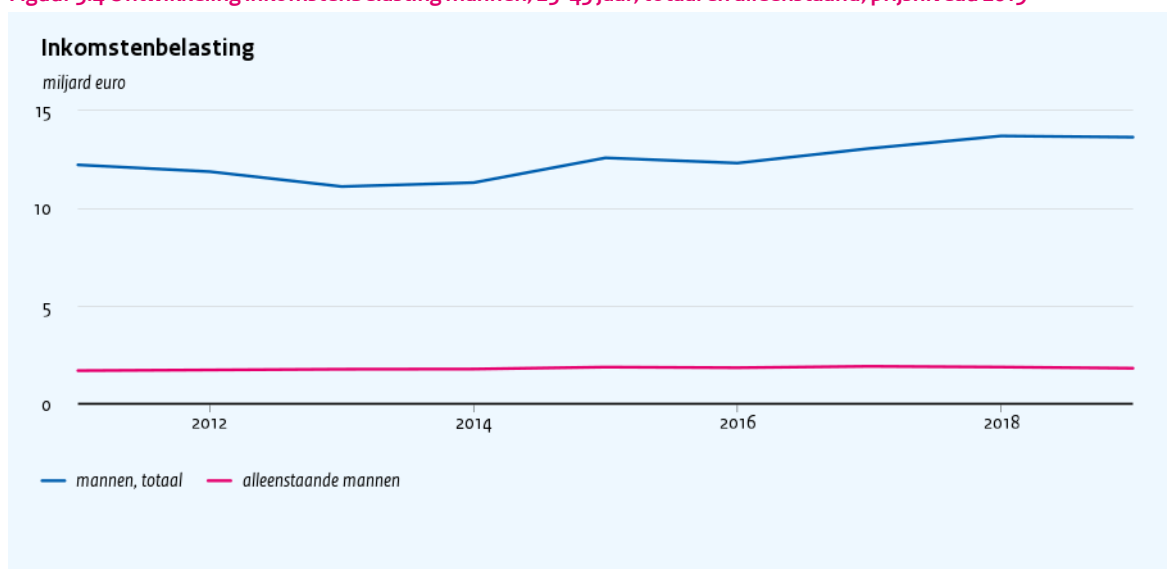
Figuur 5.3 Ontwikkeling uitkeringslasten 2008-2018^a, mannen 25-45 jaar, totaal en alleenstaand, prijsniveau 2019

Bron: Inkomensstatistieken CBS, figuur CPB.

a Trendbreuk in 2011. De uitkeringslasten voor 2011 zijn inclusief studiefinanciering en premies en vallen daarom hoger uit dan na 2011.

Figuur 5.4 Ontwikkeling inkomstenbelasting mannen, 25-45 jaar, totaal en alleenstaand, prijsniveau 2019

Bron: Inkomensstatistieken CBS, figuur CPB

6 Blik op de toekomst

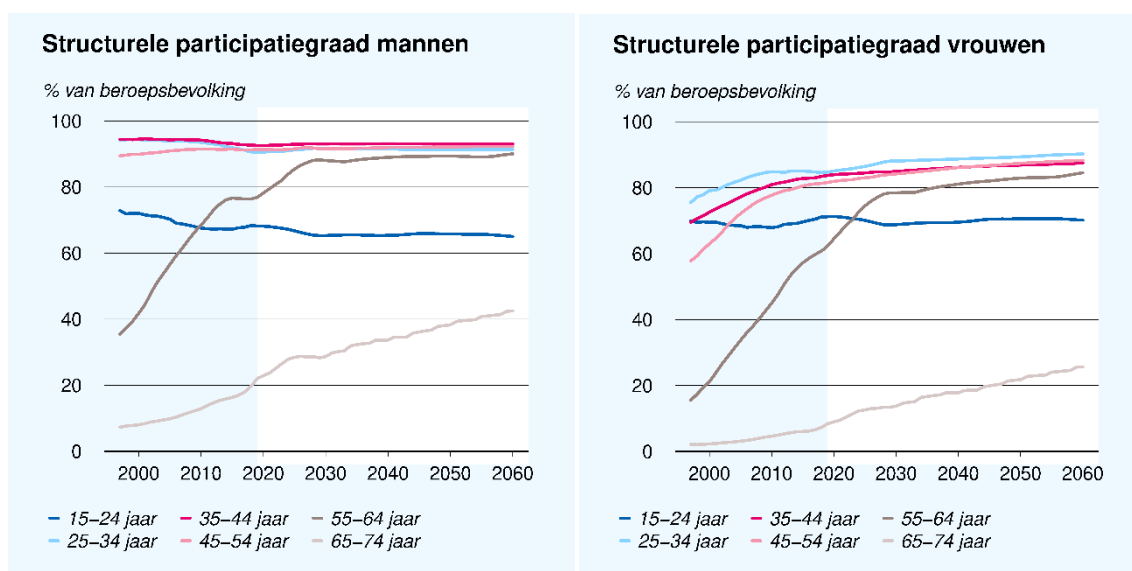
De afgenomen arbeidsparticipatie van jonge mannen tussen 2008 en 2018 is naar verwachting geen tijdelijk fenomeen. Het CPB heeft in 2019 een projectie gemaakt van het arbeidsaanbod tot 2060 (Ebregt e.a., 2019). In deze projectie wordt gekeken hoe de beroepsbevolking en de participatiegraad zich ontwikkelen bij ongewijzigd beleid, waarbij aangenomen wordt dat reeds ingezet beleid volledig is doorgevoerd. Uit de

analyse blijkt dat de dalende participatie van jonge mannen zich waarschijnlijk voortzet tot en met 2060, zij het in mindere mate dan in de periode 2008-2018.²⁹

De verdere daling van de arbeidsparticipatie van jonge mannen tot en met 2060 is het gevolg van een combinatie van een veranderende samenstelling van deze groep en van cohorteffecten. Zo neemt het aandeel jonge mannen met een migratieachtergrond, die gemiddeld genomen minder participeren dan personen zonder migratieachtergrond, verder toe. De daling van de arbeidsparticipatie onder jonge mannen vlak na verwachting wel af de komende decennia. De relatief sterke daling die het afgelopen decennium heeft plaatsgevonden is deels een cohorteffect en is groter dan de trendmatige ontwikkeling die we op basis van het verleden verwachten voor toekomstige cohorten jonge mannen.

De verdere daling van de arbeidsparticipatie onder jonge mannen wordt mogelijk nog gedempt door de te verwachten afname van het aandeel jonge mannen met een Wajong-uitkering. In hoofdstuk 4 lieten we zien dat de toename van het aantal mannen met een Wajong-uitkering tussen 2008 en 2018 waarschijnlijk een tijdelijk fenomeen is. Mogelijk valt hierdoor de verdere daling tot 2060 kleiner uit dan eerder verwacht.

Figuur 6.1 Structurele participatiegraad per 10-jaars leeftijdsgroep voor mannen en vrouwen

Bron: Ebrecht e.a. (2019).

7 Mogelijkheden voor vervolgonderzoek

Deze notitie is een vooronderzoek naar mogelijke verklaringen voor de afgenomen arbeidsparticipatie van jonge mannen tussen 2008 en 2018. Op basis van de analyses vinden we verschillende aanwijzingen dat de afgenomen participatie van jonge mannen vooral een gevolg is van een schuif naar meer onderwijsdeelname (15-24-jarige mannen) en een na-ijleffect van de economische crisis uit 2008 en veranderingen in de vraag naar werk dat vaak door mannen wordt uitgevoerd (25-44-jarige mannen).

²⁹ Hierbij dient opgemerkt te worden dat in de analyse geen rekening gehouden is met de coronacrisis en de economische schok die hierdoor is opgetreden. Uit hoofdstuk 4 bleek dat de economische crisis uit 2008 een belangrijke verklaring is geweest voor de afgenomen arbeidsparticipatie van jonge mannen tussen 2008 en 2018.

Daarnaast is er sprake van een toename van het aandeel jonge, arbeidsongeschikte mannen met een Wajong-uitkering, wat vanwege een aanpassing in het beleid waarschijnlijk een tijdelijk effect is. Ook opvallend is dat de afname geconcentreerd lijkt bij alleenstaande jonge mannen, mannen met een laag opleidingsniveau en, in mindere mate, mannen met een migratieachtergrond. De afname lijkt niet het gevolg te zijn van andere, meer sociaal-maatschappelijke trends, zoals een toename in het gebruik van medicijnen, alcohol en drugs en de tijdsbesteding aan gaming en sociale media. Hierbij dient opgemerkt te worden dat ontwikkelingen in de informele of illegale sector niet uitgesloten kunnen worden, vanwege een gebrek aan cijfers hierover. Wel gaat de toegenomen non-participatie gepaard met extra kosten.

De uitkomsten van dit vooronderzoek bieden verschillende aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

We zien daarbij vier mogelijke onderzoeksrichtingen:

1. Verder onderzoeken van het na-ijleffect van de Grote Recessie
2. Nadere analyse van de trendmatige verandering in de sectorstructuur en beroepen.
3. Nadere analyse oorzaken toename gebruik van sociale zekerheid onder jonge mannen.
4. Diepere crosscountryanalyse naar overeenkomsten en verschillen in ontwikkeling van de economie, arbeidsmarkt en gevoerd (crisis)beleid.

Hieronder gaan we nader in op de verschillende onderzoeksrichtingen. Voor alle richtingen bevelen we aan om het onderzoek niet te beperken tot jonge mannen, maar ook te richten op jonge vrouwen, aangezien we ook bij jonge vrouwen een kentering constateren in de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie na 2008.

Een eerste richting voor vervolgonderzoek is het nader onderzoeken van het na-ijleffect van de Grote Recessie. Een van de redenen van de afgenomen arbeidsparticipatie onder jonge mannen is de diepte van de crisis in 2008, die nog niet op het niveau van voor de crisis ligt, ondanks een weer toenemende participatie sinds 2015. Ook bij jonge vrouwen lijkt de crisis in 2008 effect te hebben gehad. Voor 2008 nam de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen sterker toe dan na 2008. Een optie is om een diepere analyse te maken van de arbeidsmarktontwikkelingen van jonge mannen en vrouwen de afgelopen decennia om meer zicht te krijgen op wat hier precies achter zit. Bij welke groepen is baanverlies opgetreden, in welke sectoren, in welke regelingen komt men terecht en hoe lang duurt het gemiddeld om weer te participeren. In hoeverre wijken deze ontwikkelingen af van trends die we voorafgaand aan de crisis zagen. Gegeven dat de eerdere crisis zo lang na-ijlt, is het de vraag welke gevolgen de coronacrisis gehad heeft en de komende jaren nog zal hebben voor de arbeidsparticipatie van jongeren.

Een tweede mogelijkheid is om de veranderingen in de vraag naar arbeid dat vaak door mannen wordt verricht, en arbeid dat vaak door vrouwen wordt verricht, verder uit te diepen. Gekeken kan worden wat hier precies aan ten grondslag ligt. Dit kan te maken hebben met het verdwijnen van bepaalde banen na de Grote Recessie of het verdwijnen van bepaalde banen door automatisering. Daarnaast spelen aanbodfactoren een rol, zoals een toenemend aandeel vrouwen dat werkt. Hierbij kan voortgebouwd worden op de analyses van Acemoglu en Autor (2011) en Verdugo en Allègre (2020).

Een derde mogelijkheid voor vervolgonderzoek is om het gebruik van sociale zekerheid onder jonge mannen (en vrouwen) nader onder de loep te nemen. In hoofdstuk 4 was al zichtbaar dat het gebruik van sociale zekerheid onder jonge mannen toegenomen is tussen 2008 en 2018. Deze toename was bij alle uitkeringssoorten te zien. De vraag is of deze trends verklaard kunnen worden en welke rol beleidswijzigingen hierin hebben gespeeld (zoals het beperken van de sociale werkvoorzieningen, de introductie van de WIA en meer recent de Participatiewet en de samenhang hiervan met wijzigingen in de Wajong). In het onderzoek zou onder andere gekeken kunnen worden hoe de uitkeringspopulatie samengesteld is, hoe deze samenstelling is veranderd de afgelopen decennia en in hoeverre er sprake is van communicerende vaten.

Een vierde onderzoeksrichting is om de internationale analyse in hoofdstuk 2 verder uit te diepen.

Opmerkelijk is dat de dalende arbeidsparticipatie onder jonge mannen een internationaal fenomeen is, maar dat de grootte van de daling tussen landen verschilt. In vervolgonderzoek zou onderzocht kunnen worden welke overeenkomsten en verschillen er zijn tussen landen, zowel in economische ontwikkelingen als arbeidsmarktuitkomsten, maar ook in gevoerd beleid en in welke mate verschillen tussen landen daaruit kunnen worden verklaard.

Naast deze onderzoeksrichtingen kan het interessant zijn om ontwikkelingen in de informele en illegale sector in kaart te brengen. Een grote uitdaging bij dit type onderzoek is echter de (beperkte) beschikbaarheid van geschikte data. Mogelijk is meer zicht op deze problematiek te creëren door een creatieve combinatie van databronnen, zoals participatiegraden enerzijds en criminaliteitscijfers, rioolmetingen of bijvoorbeeld bezit van (dure) auto's onder jongeren anderzijds op postcodeniveau. Zo zou de dalende participatie afgezet kunnen worden tegen ontwikkelingen in (bepaalde vormen van) criminaliteit onder jonge mannen en andere groepen om te kunnen bepalen of en in welke mate er sprake is van samenhang.

Referenties

Acemoglu D. en D. Autor, 2011, Skills, tasks and technologies: Implications for employment and earnings, in: Ashenfelter, O. en D. Card, *Handbook of Labor Economics*, vol, 4B, Elsevier, Amsterdam.

Aguiar, M., M. Bils, K. Kerwin en E. Hurst, 2017,, Leisure luxuries and the labor supply of young men, NBER Working Paper 23552, Cambridge.

Aguiar, M., M. Bils, K. Kerwin en E. Hurst, 2021, Leisure luxuries and the labor supply of young men, *Journal of Political Economy*, te verschijnen.

Atav, T., E. Jongen, E. en S. Rabat, 2021, Increasing the effective retirement age: Key Factors and Interaction Effects, IZA Discussion Paper 14150.

Bargain, O., K. Orsini en A. Peichl, 2014, Comparing labor supply elasticities in Europe and the United States: New results, *Journal of Human Resources*, vol. 49(3): 723-838.

Berge, W. van den, 2018, Bad start, bad match? The early career effects of graduating in a recession for vocational and academic graduates, *Labour Economics*, vol. 53: 75-96.

Berge, W. van den en B. ter Weel, 2015, Baanpolarisatie in Nederland, CPB Policy Brief 2015/13, Den Haag.

Berge, W. van den, J.D. Vlasblom, J. Ebrecht, L. Putman, J. Zweerink en M. de Graaf-Zijl, 2018, Verdringing op de arbeidsmarkt, beleving en beschrijving, Centraal Planbureau / Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, 2018.

Boer, H.-W. de en E. Jongen, 2021, Analysing tax-benefit reforms in the Netherlands using structural models and natural experiments. *Journal of Population Economics*, te verschijnen.

Cammeraat, E., E. Jongen en P. Koning, 2021, Preventing NEETs during the Great Recession: the effects of mandatory activation programs for young welfare recipients, *Empirical Economics*, te verschijnen.

Cerina, F., A. Moro en M. Rendall, 2021, the role of gender in employment polarization, international economic review, te verschijnen.

Dillingh, R., J. Ebrecht, K. Folmer, E. Jongen, B. Scheer en J. Zweerink, 2018, Arbeidsparticipatie, CPB Notitie, Den Haag.

Eberstadt, N., 2016, *Men Without Work: America's Invisible Crisis*, Templeton Press, West Conshohocken.

Goos, M., A. Manning en A. Salomons, 2014, Explaining job polarization: routine-biased technological change and offshoring, *American Economic Review*, vol.104 (8): 2509-26.

IMF, 2018, *World Economic Outlook*, IMF, Washington.

Ebrecht, J., E. Jongen en B. Scheer, 2019, Arbeidsparticipatie en gewerkte uren tot en met 2060. CPB Achtergronddocument, Den Haag.

Krueger, A., 2017, Where have all the workers gone? An inquiry into the decline of the U.S. labor force participation rate, *Brookings Papers on Economic Activity*, Fall 2017: 1-87.

Lemmens, J.S., P.M. Valkenburg en D.A. Gentile, 2015, The internet gaming disorder scale, *Psychological Assessment* 2015, vol. 27(2): 567-582.

Rooij, A. van, 2011, Online video game addiction: Exploring a new phenomenon. Erasmus University Rotterdam. [\[link\]](#).

SCP, 2019, Eindevaluatie van de Participatiewet, SCP, Den Haag.

Verdugo, G. en G. Allègre, 2020, Labour force participation and job polarization: Evidence from Europe during the Great Recession, *Labour Economics*, vol. 66 (2020) 101881.

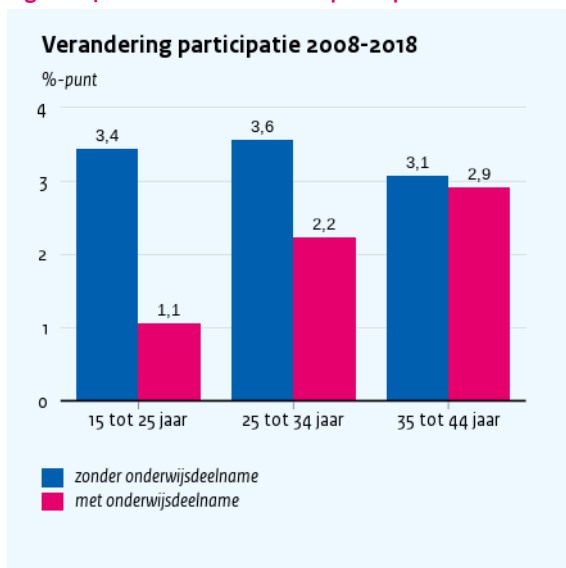
Vuuren, D. van, F. van Es en G. Roelofs, 2011, van Bijstand naar Wajong. CPB notitie, Den Haag

Bijlagen

Bijlage bij hoofdstuk 4

Bijlage paragraaf 4.2

Figuur b4.1 Afname bruto arbeidsparticipatie zonder en met onderwijsdeelname

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

Bijlage paragraaf 4.3

Tabel b4.1 Regressieanalyse: mutatie in bruto arbeidsparticipatie 2008-2018, zonder en met rekening houden samenstellingseffecten

	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Mannen 25-34						
Dummy mutatie 2008-2018	-0.022	-0.021	-0.027	-0.025	-0.023	-0.023
Standaardfout	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)
Mannen 35-44						
Dummy mutatie 2008-2018	-0.029	-0.024	-0.030	-0.027	-0.023	-0.023
Standaardfout	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)

Bron: eigen berekening CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

Noot: Regressie-uitkomsten met een volledige set jaardummies voor 2003-2020 waar vervolgens stapsgewijs additionele rechterkantvariabelen worden toegevoegd. De dummy voor 2008 is weggelaten, de jaareffecten zijn dan ten opzichte van 2008. Hier wordt alleen de dummy voor 2018 gerapporteerd. Zie de bijlage voor de volledige regressie-resultaten.

Tabel b4.2 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op netto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 25-34 jaar

Regressie	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
Jaar (t.o.v. 2008)						
Dummy 2003	-0,032 (-0,005)	-0,034 (-0,004)	-0,029 (-0,004)	-0,029 (-0,004)	-0,032 (-0,004)	-0,031 (-0,004)
Dummy 2004	-0,025 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,026 (-0,004)
Dummy 2005	-0,027 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,027 (-0,004)
Dummy 2006	-0,018 (-0,004)	-0,02 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,018 (-0,004)
Dummy 2007	-0,002 (-0,004)	-0,003 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,003 (-0,004)	-0,003 (-0,004)	-0,003 (-0,004)
Dummy 2009	-0,014 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,015 (-0,004)	-0,015 (-0,004)	-0,016 (-0,004)
Dummy 2010	-0,022 (-0,004)	-0,021 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,023 (-0,004)
Dummy 2011	-0,025 (-0,005)	-0,025 (-0,005)	-0,025 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,024 (-0,004)
Dummy 2012	-0,045 (-0,005)	-0,043 (-0,005)	-0,045 (-0,005)	-0,044 (-0,005)	-0,044 (-0,005)	-0,044 (-0,005)
Dummy 2013	-0,065 (-0,005)	-0,064 (-0,005)	-0,068 (-0,005)	-0,066 (-0,005)	-0,064 (-0,005)	-0,064 (-0,005)
Dummy 2014	-0,062 (-0,005)	-0,059 (-0,005)	-0,065 (-0,005)	-0,062 (-0,005)	-0,06 (-0,005)	-0,06 (-0,005)
Dummy 2015	-0,057 (-0,005)	-0,056 (-0,005)	-0,061 (-0,005)	-0,058 (-0,005)	-0,056 (-0,005)	-0,055 (-0,005)
Dummy 2016	-0,046 (-0,005)	-0,044 (-0,005)	-0,05 (-0,005)	-0,048 (-0,005)	-0,045 (-0,005)	-0,045 (-0,005)
Dummy 2017	-0,038 (-0,005)	-0,036 (-0,005)	-0,042 (-0,004)	-0,04 (-0,004)	-0,036 (-0,004)	-0,037 (-0,004)
Dummy 2018	-0,034 (-0,005)	-0,031 (-0,004)	-0,039 (-0,004)	-0,037 (-0,004)	-0,033 (-0,004)	-0,033 (-0,004)
Dummy 2019	-0,041 (-0,005)	-0,037 (-0,005)	-0,046 (-0,005)	-0,044 (-0,005)	-0,038 (-0,005)	-0,038 (-0,005)
Dummy 2020	-0,038 (-0,005)	-0,034 (-0,005)	-0,046 (-0,005)	-0,043 (-0,005)	-0,039 (-0,005)	-0,039 (-0,005)
Migratieachtergrond (t.o.v. zonder)						
Westers		-0,03 (-0,003)	-0,027 (-0,003)	-0,022 (-0,003)	-0,02 (-0,003)	-0,022 (-0,003)
Niet-westers		-0,131 (-0,004)	-0,109 (-0,003)	-0,104 (-0,004)	-0,101 (-0,003)	-0,105 (-0,003)
Opleidingsniveau (t.o.v. middelbaar)						
Laag			-0,103 (-0,003)	-0,095 (-0,003)	-0,094 (-0,003)	-0,094 (-0,003)
Hoog			0,031 (-0,002)	0,031 (-0,002)	0,029 (-0,002)	0,027 (-0,002)
Onbekend			-0,057 (-0,01)	-0,033 (-0,012)	-0,033 (-0,012)	-0,032 (-0,012)
Onderwijsrichting (t.o.v. algemeen)						
Onderwijs				0,024 (-0,005)	0,015 (-0,005)	0,019 (-0,005)
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis				0,011 (-0,005)	0,009 (-0,005)	0,009 (-0,005)
Journalistiek, gedrag en maatschappij				0,012 (-0,005)	0,008 (-0,005)	0,008 (-0,005)
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening				0,027 (-0,003)	0,02 (-0,003)	0,021 (-0,003)
Wiskunde en natuurwetenschappen				0,018 (-0,005)	0,015 (-0,005)	0,015 (-0,005)
Informatica				0,019 (-0,005)	0,017 (-0,005)	0,018 (-0,005)

Tabel gaat verder op volgende pagina.

Tabel b4.2 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op netto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 25-34 jaar (vervolg)

Regressie	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
techniek, industrie en bouwkunde				0,041 (-0,003)	0,032 (-0,003)	0,034 (-0,003)
Landbouw, diergeneeskunde en -verzorging				0,053 (-0,004)	0,047 (-0,004)	0,05 (-0,004)
Gezondheidszorg en welzijn				0,029 (-0,005)	0,021 (-0,005)	0,023 (-0,005)
Dienstverlening				0,025 (-0,004)	0,018 (-0,004)	0,019 (-0,004)
Onbekend				-0,001 (-0,007)	-0,01 (-0,007)	-0,009 (-0,007)
Positie in het huishouden (t.o.v. alleenstaand)						
Alleenstaande ouder					-0,061 (-0,025)	-0,061 (-0,025)
Stel zonder kind					0,068 (-0,002)	0,068 (-0,002)
Stel met kind					0,075 (-0,003)	0,076 (-0,003)
Meerjarig kind					0 (-0,004)	0 (-0,004)
Overig					0,026 (-0,006)	0,025 (-0,006)
Provincie (t.o.v. Groningen)						
Friesland						0,001 (-0,006)
Drenthe						-0,004 (-0,007)
Overijssel						0,018 (-0,005)
Flevoland						0,031 (-0,007)
Gelderland						0,021 (-0,005)
Utrecht						0,034 (-0,005)
Noord-Holland						0,034 (-0,005)
Zuid-Holland						0,031 (-0,005)
Zeeland						0,018 (-0,007)
Noord-Brabant						0,027 (-0,005)
Limburg						0,01 (-0,006)
Constante	0,958 (-0,003)	0,98 (-0,003)	0,988 (-0,003)	0,96 (-0,004)	0,922 (-0,004)	0,898 (-0,006)
Aantal waarnemingen	126,905	126,905	126,905	126,905	126,905	126,842
*standaardfout tussen haakjes. Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).						

Tabel b4.3 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op netto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 35-44 jaar

Regressie	Basis	+ Migratie- achtergrond	+ Onderwijs- niveau	+ Onderwijs- richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
Jaar (t.o.v. 2008)						
Dummy 2003	-0,029 (-0,004)	-0,031 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,028 (-0,004)	-0,028 (-0,004)
Dummy 2004	-0,038 (-0,004)	-0,039 (-0,004)	-0,038 (-0,004)	-0,035 (-0,004)	-0,036 (-0,004)	-0,036 (-0,004)
Dummy 2005	-0,03 (-0,004)	-0,032 (-0,004)	-0,031 (-0,004)	-0,029 (-0,004)	-0,029 (-0,004)	-0,03 (-0,004)
Dummy 2006	-0,019 (-0,004)	-0,019 (-0,004)	-0,018 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,017 (-0,004)
Dummy 2007	-0,014 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,015 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,014 (-0,004)
Dummy 2009	-0,011 (-0,004)	-0,012 (-0,004)	-0,012 (-0,004)	-0,012 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,013 (-0,004)
Dummy 2010	-0,03 (-0,004)	-0,03 (-0,004)	-0,032 (-0,004)	-0,032 (-0,004)	-0,031 (-0,004)	-0,03 (-0,004)
Dummy 2011	-0,034 (-0,005)	-0,032 (-0,005)	-0,034 (-0,004)	-0,033 (-0,004)	-0,034 (-0,004)	-0,035 (-0,004)
Dummy 2012	-0,035 (-0,005)	-0,033 (-0,004)	-0,035 (-0,004)	-0,033 (-0,004)	-0,031 (-0,004)	-0,031 (-0,004)
Dummy 2013	-0,063 (-0,005)	-0,06 (-0,005)	-0,063 (-0,005)	-0,06 (-0,005)	-0,057 (-0,005)	-0,057 (-0,005)
Dummy 2014	-0,061 (-0,005)	-0,058 (-0,005)	-0,062 (-0,005)	-0,06 (-0,005)	-0,057 (-0,005)	-0,057 (-0,005)
Dummy 2015	-0,056 (-0,005)	-0,053 (-0,005)	-0,058 (-0,005)	-0,056 (-0,005)	-0,052 (-0,005)	-0,052 (-0,005)
Dummy 2016	-0,058 (-0,005)	-0,053 (-0,005)	-0,057 (-0,005)	-0,054 (-0,005)	-0,048 (-0,005)	-0,048 (-0,005)
Dummy 2017	-0,05 (-0,005)	-0,044 (-0,005)	-0,051 (-0,005)	-0,048 (-0,005)	-0,042 (-0,005)	-0,042 (-0,005)
Dummy 2018	-0,042 (-0,005)	-0,034 (-0,005)	-0,041 (-0,005)	-0,039 (-0,005)	-0,033 (-0,005)	-0,033 (-0,005)
Dummy 2019	-0,034 (-0,005)	-0,027 (-0,005)	-0,035 (-0,005)	-0,032 (-0,005)	-0,026 (-0,005)	-0,027 (-0,005)
Dummy 2020	-0,045 (-0,005)	-0,036 (-0,005)	-0,045 (-0,005)	-0,042 (-0,005)	-0,036 (-0,005)	-0,037 (-0,005)
Migratieachtergrond (t.o.v. zonder)						
Westers		-0,041 (-0,003)	-0,04 (-0,003)	-0,034 (-0,003)	-0,028 (-0,003)	-0,029 (-0,003)
Niet-westers		-0,158 (-0,004)	-0,138 (-0,004)	-0,129 (-0,004)	-0,125 (-0,004)	-0,129 (-0,004)
Opleidingsniveau (t.o.v. middelbaar)						
Laag			-0,076 (-0,003)	-0,066 (-0,003)	-0,061 (-0,003)	-0,06 (-0,003)
Hoog			0,035 (-0,002)	0,034 (-0,002)	0,029 (-0,002)	0,027 (-0,002)
Onbekend			-0,092 (-0,01)	-0,066 (-0,012)	-0,06 (-0,011)	-0,061 (-0,011)
Onderwijsrichting (t.o.v. algemeen)						
Onderwijs				0,028 (-0,006)	0,022 (-0,005)	0,024 (-0,005)
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis				0,009 (-0,006)	0,012 (-0,006)	0,012 (-0,006)
Journalistiek, gedrag en maatschappij				0,035 (-0,005)	0,032 (-0,005)	0,032 (-0,005)
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening				0,042 (-0,004)	0,034 (-0,003)	0,035 (-0,003)
Wiskunde en natuurwetenschappen				0,031 (-0,006)	0,029 (-0,006)	0,031 (-0,006)
Informatica				0,035 (-0,005)	0,033 (-0,005)	0,033 (-0,005)

Tabel gaat verder op volgende pagina.

Tabel b4.3 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op netto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 35-44 jaar (vervolg)

Regressie	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
techniek, industrie en bouwkunde				0,054 (-0,003)	0,045 (-0,003)	0,046 (-0,003)
Landbouw, diergeneeskunde en -verzorging				0,064 (-0,004)	0,057 (-0,004)	0,059 (-0,004)
Gezondheidszorg en welzijn				0,031 (-0,005)	0,025 (-0,005)	0,028 (-0,005)
Dienstverlening				0,03 (-0,004)	0,024 (-0,004)	0,024 (-0,004)
Onbekend				0,007 (-0,007)	-0,002 (-0,006)	-0,001 (-0,006)
Positie in het huishouden (t.o.v. alleenstaand)						
Alleenstaande ouder					0,049 (-0,009)	0,049 (-0,009)
Stel zonder kind					0,118 (-0,003)	0,117 (-0,003)
Stel met kind					0,134 (-0,003)	0,134 (-0,003)
Meerjarig kind					-0,009 (-0,008)	-0,008 (-0,008)
Overig					-0,014 (-0,013)	-0,015 (-0,013)
Provincie (t.o.v. Groningen)						
Friesland						0,025 (-0,006)
Drenthe						0,023 (-0,007)
Overijssel						0,043 (-0,006)
Flevoland						0,05 (-0,007)
Gelderland						0,037 (-0,005)
Utrecht						0,044 (-0,006)
Noord-Holland						0,048 (-0,005)
Zuid-Holland						0,046 (-0,005)
Zeeland						0,043 (-0,007)
Noord-Brabant						0,045 (-0,005)
Limburg						0,019 (-0,006)
Constante	0,951 (-0,003)	0,975 (-0,003)	0,98 (-0,003)	0,94 (-0,004)	0,844 (-0,005)	0,804 (-0,007)
Aantal waarnemingen	149.739	149.739	149.739	149.739	149.739	149,682
*standaardfout tussen haakjes. Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).						

Tabel b4.4 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op bruto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 25-34 jaar

Regressie	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
Jaar (t.o.v. 2008)						
Dummy 2003	-0,013 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,01 (-0,004)	-0,011 (-0,004)	-0,012 (-0,004)	-0,012 (-0,004)
Dummy 2004	-0,006 (-0,004)	-0,007 (-0,003)	-0,006 (-0,003)	-0,005 (-0,003)	-0,006 (-0,003)	-0,006 (-0,003)
Dummy 2005	-0,006 (-0,004)	-0,006 (-0,004)	-0,005 (-0,004)	-0,004 (-0,003)	-0,005 (-0,003)	-0,005 (-0,003)
Dummy 2006	-0,006 (-0,004)	-0,007 (-0,004)	-0,006 (-0,004)	-0,005 (-0,004)	-0,005 (-0,004)	-0,006 (-0,004)
Dummy 2007	-0,001 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,003 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,002 (-0,004)
Dummy 2009	-0,003 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,004 (-0,004)
Dummy 2010	-0,005 (-0,004)	-0,005 (-0,004)	-0,006 (-0,004)	-0,006 (-0,004)	-0,007 (-0,004)	-0,006 (-0,004)
Dummy 2011	-0,004 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,005 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,004 (-0,004)
Dummy 2012	-0,017 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,016 (-0,004)
Dummy 2013	-0,022 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,021 (-0,004)	-0,021 (-0,004)
Dummy 2014	-0,016 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,018 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,015 (-0,004)	-0,015 (-0,004)
Dummy 2015	-0,023 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,022 (-0,004)
Dummy 2016	-0,023 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,023 (-0,004)
Dummy 2017	-0,022 (-0,004)	-0,021 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,022 (-0,004)
Dummy 2018	-0,022 (-0,004)	-0,021 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,023 (-0,004)
Dummy 2019	-0,027 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,032 (-0,004)	-0,03 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,026 (-0,004)
Dummy 2020	-0,023 (-0,004)	-0,02 (-0,004)	-0,029 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,024 (-0,004)
Migratieachtergrond (t.o.v. zonder)						
Westers		-0,015 (-0,003)	-0,012 (-0,003)	-0,008 (-0,003)	-0,007 (-0,003)	-0,008 (-0,003)
Niet-westers		-0,079 (-0,003)	-0,062 (-0,003)	-0,057 (-0,003)	-0,055 (-0,003)	-0,058 (-0,003)
Opleidingsniveau (t.o.v. middelbaar)						
Laag			-0,082 (-0,003)	-0,074 (-0,003)	-0,074 (-0,003)	-0,073 (-0,003)
Hoog			0,021 (-0,001)	0,019 (-0,001)	0,018 (-0,001)	0,016 (-0,001)
Onbekend			-0,067 (-0,009)	-0,042 (-0,011)	-0,042 (-0,011)	-0,041 (-0,011)
Onderwijsrichting (t.o.v. algemeen)						
Onderwijs				0,024 (-0,004)	0,019 (-0,004)	0,022 (-0,004)
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis				0,018 (-0,004)	0,017 (-0,004)	0,017 (-0,004)
Journalistiek, gedrag en maatschappij				0,02 (-0,004)	0,018 (-0,004)	0,018 (-0,004)
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening				0,027 (-0,003)	0,023 (-0,003)	0,024 (-0,003)
Wiskunde en natuurwetenschappen				0,019 (-0,004)	0,017 (-0,004)	0,018 (-0,004)
Informatica				0,02 (-0,004)	0,019 (-0,004)	0,02 (-0,004)

Tabel gaat verder op volgende pagina.

Tabel b4.4 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op bruto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 25-34 jaar (vervolg)

Regressie	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
techniek, industrie en bouwkunde				0,035 (-0,003)	0,029 (-0,003)	0,03 (-0,003)
Landbouw, diergeneeskunde en -verzorging				0,042 (-0,003)	0,038 (-0,003)	0,04 (-0,003)
Gezondheidszorg en welzijn				0,028 (-0,004)	0,023 (-0,004)	0,025 (-0,004)
Dienstverlening				0,028 (-0,003)	0,023 (-0,003)	0,024 (-0,003)
Onbekend				-0,003 (-0,006)	-0,009 (-0,006)	-0,009 (-0,006)
Positie in het huishouden (t.o.v. alleenstaand)						
Alleenstaande ouder					-0,041 (-0,021)	-0,041 (-0,021)
Stel zonder kind					0,048 (-0,002)	0,048 (-0,002)
Stel met kind					0,053 (-0,002)	0,053 (-0,002)
Meerjarig kind					0,01 (-0,003)	0,01 (-0,003)
Overig					0,025 (-0,004)	0,024 (-0,004)
Provincie (t.o.v. Groningen)						
Friesland						-0,004 (-0,005)
Drenthe						-0,009 (-0,006)
Overijssel						0,007 (-0,004)
Flevoland						0,015 (-0,006)
Gelderland						0,005 (-0,004)
Utrecht						0,016 (-0,004)
Noord-Holland						0,016 (-0,004)
Zuid-Holland						0,016 (-0,004)
Zeeland						0,001 (-0,006)
Noord-Brabant						0,012 (-0,004)
Limburg						-0,002 (-0,005)
Constante	0,968 (-0,003)	0,981 (-0,002)	0,989 (-0,003)	0,963 (-0,003)	0,935 (-0,004)	0,924 (-0,005)
Aantal waarnemingen	126,905	126,905	126,905	126,905	126,905	126,842
*standaardfout tussen haakjes. Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).						

Tabel b4.5 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op bruto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 35-44 jaar

Regressie	Basis	+ Migratie- achtergrond	+ Onderwijs- niveau	+ Onderwijs- richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
Jaar (t.o.v. 2008)						
Dummy 2003	-0,015 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,012 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,013 (-0,004)
Dummy 2004	-0,014 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,011 (-0,004)	-0,011 (-0,004)	-0,011 (-0,004)
Dummy 2005	-0,01 (-0,004)	-0,011 (-0,004)	-0,01 (-0,004)	-0,008 (-0,004)	-0,009 (-0,004)	-0,009 (-0,004)
Dummy 2006	-0,007 (-0,004)	-0,007 (-0,004)	-0,006 (-0,004)	-0,004 (-0,004)	-0,005 (-0,003)	-0,005 (-0,003)
Dummy 2007	-0,01 (-0,004)	-0,01 (-0,004)	-0,011 (-0,004)	-0,009 (-0,004)	-0,01 (-0,004)	-0,01 (-0,004)
Dummy 2009	0 (-0,004)	-0,001 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,002 (-0,004)	-0,002 (-0,004)
Dummy 2010	-0,016 (-0,004)	-0,016 (-0,004)	-0,018 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,016 (-0,004)
Dummy 2011	-0,019 (-0,004)	-0,017 (-0,004)	-0,018 (-0,004)	-0,018 (-0,004)	-0,019 (-0,004)	-0,019 (-0,004)
Dummy 2012	-0,015 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,014 (-0,004)	-0,013 (-0,004)	-0,011 (-0,004)	-0,012 (-0,004)
Dummy 2013	-0,023 (-0,004)	-0,021 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,021 (-0,004)	-0,018 (-0,004)	-0,019 (-0,004)
Dummy 2014	-0,025 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,025 (-0,004)	-0,022 (-0,004)	-0,022 (-0,004)
Dummy 2015	-0,026 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,028 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,023 (-0,004)
Dummy 2016	-0,035 (-0,005)	-0,033 (-0,005)	-0,035 (-0,005)	-0,033 (-0,005)	-0,028 (-0,005)	-0,028 (-0,005)
Dummy 2017	-0,032 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,033 (-0,004)	-0,03 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,026 (-0,004)
Dummy 2018	-0,029 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,03 (-0,004)	-0,027 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,023 (-0,004)
Dummy 2019	-0,025 (-0,004)	-0,02 (-0,004)	-0,026 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,019 (-0,004)	-0,019 (-0,004)
Dummy 2020	-0,029 (-0,004)	-0,023 (-0,004)	-0,031 (-0,004)	-0,028 (-0,004)	-0,024 (-0,004)	-0,024 (-0,004)
Migratieachtergrond (t.o.v. zonder)						
Westers		-0,026 (-0,003)	-0,025 (-0,003)	-0,02 (-0,003)	-0,015 (-0,003)	-0,015 (-0,003)
Niet-westers		-0,107 (-0,003)	-0,09 (-0,003)	-0,082 (-0,003)	-0,079 (-0,003)	-0,082 (-0,003)
Opleidingsniveau (t.o.v. middelbaar)						
Laag			-0,066 (-0,002)	-0,056 (-0,003)	-0,052 (-0,002)	-0,051 (-0,002)
Hoog			0,028 (-0,001)	0,025 (-0,002)	0,02 (-0,002)	0,019 (-0,002)
Onbekend			-0,092 (-0,009)	-0,069 (-0,011)	-0,065 (-0,01)	-0,065 (-0,01)
Onderwijsrichting (t.o.v. algemeen)						
Onderwijs				0,026 (-0,005)	0,021 (-0,005)	0,023 (-0,005)
Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis				0,018 (-0,005)	0,02 (-0,005)	0,02 (-0,005)
Journalistiek, gedrag en maatschappij				0,036 (-0,004)	0,034 (-0,004)	0,034 (-0,004)
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening				0,039 (-0,003)	0,034 (-0,003)	0,034 (-0,003)
Wiskunde en natuurwetenschappen				0,032 (-0,005)	0,031 (-0,005)	0,032 (-0,005)
Informatica				0,035 (-0,005)	0,033 (-0,004)	0,034 (-0,004)

Tabel gaat verder op volgende pagina.

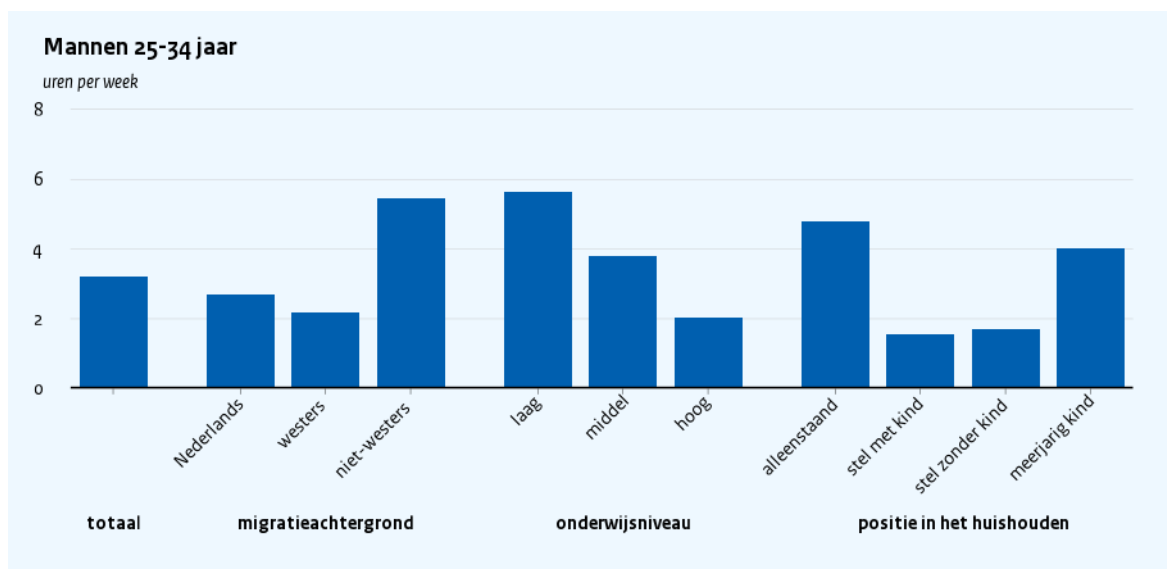
Tabel b4.5 Regressieanalyse van samenstellingseffecten op bruto werkgelegenheidsgraad: volledige resultaten mannen 35-44 jaar (vervolg)

Regressie	Basis	+ Migratie-achtergrond	+ Onderwijs-niveau	+ Onderwijs-richting	+ Positie in het huishouden	+ Provincie
Verklarende variabelen	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*	Geschat effect*
techniek, industrie en bouwkunde				0,047 (-0,003)	0,04 (-0,003)	0,041 (-0,003)
Landbouw, diergeneeskunde en -verzorging				0,051 (-0,004)	0,046 (-0,004)	0,047 (-0,004)
Gezondheidszorg en welzijn				0,027 (-0,004)	0,023 (-0,004)	0,025 (-0,004)
Dienstverlening				0,031 (-0,004)	0,026 (-0,004)	0,027 (-0,004)
Onbekend				0,007 (-0,006)	0 (-0,006)	0,001 (-0,006)
Positie in het huishouden (t.o.v. alleenstaand)						
Alleenstaande ouder					0,029 (-0,008)	0,029 (-0,008)
Stel zonder kind					0,092 (-0,003)	0,091 (-0,003)
Stel met kind					0,101 (-0,003)	0,101 (-0,003)
Meerjarig kind					-0,006 (-0,008)	-0,004 (-0,008)
Overig					-0,008 (-0,012)	-0,008 (-0,012)
Provincie (t.o.v. Groningen)						
Friesland						0,015 (-0,006)
Drenthe						0,012 (-0,006)
Overijssel						0,029 (-0,005)
Flevoland						0,037 (-0,006)
Gelderland						0,021 (-0,005)
Utrecht						0,025 (-0,005)
Noord-Holland						0,032 (-0,005)
Zuid-Holland						0,03 (-0,005)
Zeeland						0,022 (-0,006)
Noord-Brabant						0,027 (-0,005)
Limburg						0,005 (-0,005)
Constante	0,96 (-0,002)	0,975 (-0,002)	0,981 (-0,003)	0,945 (-0,004)	0,872 (-0,004)	0,848 (-0,006)
Aantal waarnemingen	149.739	149.739	149.739	149.739	149.739	149,682
*standaardfout tussen haakjes. Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).						

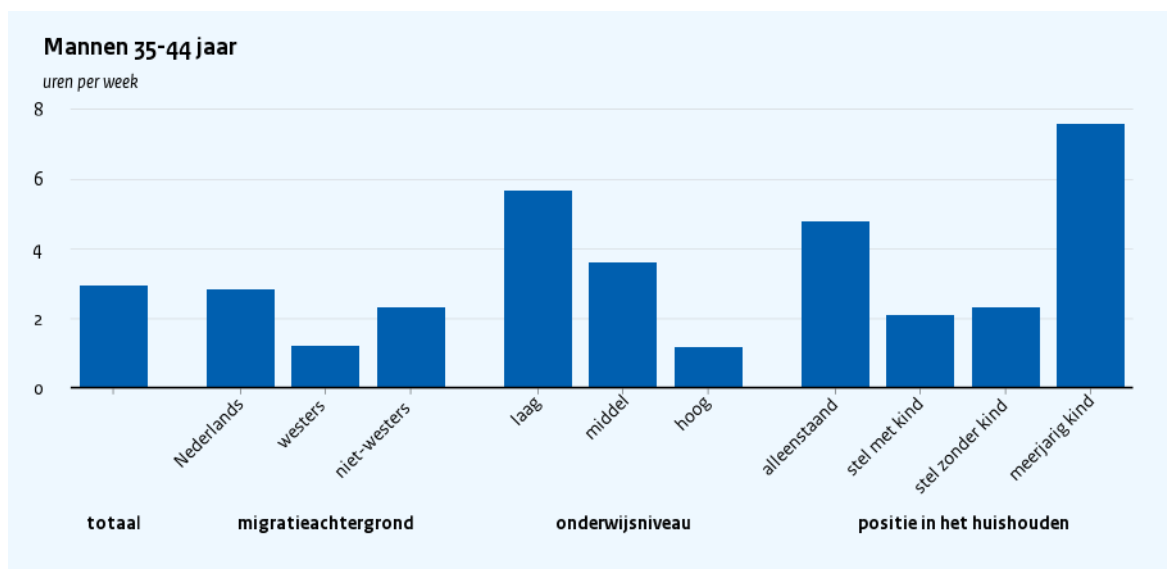
Bijlage paragraaf 4.4

Figuur b.4.2 Afname gewerkte uren per week (inclusief de nullen) naar migratieachtergrond, onderwijsniveau en positie in het huishouden: 2008-2018

a.

b.

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

Analyse persistentie van non-participatie

In deze bijlage kijken we hoe hardnekkig de afnemende participatie onder jonge mannen is, door in kaart te brengen hoe persistent hun non-participatie is.

Om de persistentie van non-participatie in kaart te brengen, kijken we naar jaarlijkse ontwikkelingen in sociaal-economische klasse van jonge mannen. Daartoe maken we gebruik van de integrale inkomensstatistiek van het CBS en volgen we de sociaal-economische klasse op basis van de belangrijkste inkomensbron van personen in een bepaald jaar. We maken onderscheid in werknemers, zelfstandigen, inactieven (inclusief AO) en scholieren.

In deze analyse staan alleenstaande mannen in de leeftijd van 15 tot 45 jaar centraal. We richten ons specifiek op alleenstaanden omdat de non-participatie in deze groep het sterkst is toegenomen. De groep 'jonge' mannen splitsen we op in drie tienjaarsgroepen (15-24 jaar, 25-34 jaar en 35-44 jaar). Daarnaast maken we een opsplitsing naar migratieachtergrond (zonder-, 1^e generatie- en 2^e generatie migratieachtergrond) om te kijken of de hardnekkigheid van non-participatie voor bepaalde groepen groter is dan voor andere.

We analyseren in eerste instantie de mutaties in sociaal-economische klasse tussen jaar t en jaar t+1, in de periode 2011-2018. De ontwikkelingen in sociaal-economische klasse presenteren we vervolgens in een transitie matrix. Ter vergelijking van de persistentie van non-participatie in deze periode brengen we eveneens de persistentie van non-participatie in de periode 2003-2010 in kaart. Vanwege een trendbreuk in de data van het CBS (vanaf 2011 zijn de inkomensstatistieken herzien) is het niet mogelijk om beide periodes in één analyse te verwerken, en dus de periode 2008-2018 in een keer te bekijken.

Als robuustheidscontrole brengen we daarnaast de mutaties in sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+5 in kaart. Deze analyse is alleen mogelijk voor jonge mannen in de periode 2011-2014 en 2003-2005, omdat eveneens de sociaaleconomische klasse 5 jaar later nodig is.

Tabellen b4.6a tot en met b4.6c laten zien dat er sprake is van een grote persistentie van non-participatie van jonge mannen tussen twee opeenvolgende jaren in de periode 2011-2018. Zo heeft een jonge, inactieve, alleenstaande man van tussen de 25 en 34 jaar in jaar t een kans van ruim 80% om ook het jaar erop nog inactief te zijn (tabel 4.6b).³⁰ De hardnekkigheid van non-participatie ligt het hoogst onder jonge alleenstaande mannen in de leeftijd van 35-44 jaar. Voor deze groep geldt dat iemand die niet actief is in jaar t een kans heeft van 86% om ook in jaar t+1 niet actief te zijn, ten opzichte van een persistentie van 79% bij 15-24-jarigen en van 80% bij 25-34-jarigen. Jonge mannen zonder migratieachtergrond die inactief zijn hebben verder een grotere kans dat een jaar later nog te zijn (zie tabellen b4.7a – b4.7c) dan personen met migratieachtergrond. Personen met migratieachtergrond hebben een grotere kans op non-participatie, maar de persistentie van non-participatie is gemiddeld genomen juist lager.

Tabel b4.6a Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018 alleenstaande mannen, 15-24 jaar

	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Sociaal-economische klasse jaar t					
Werknemer	88,9%	1,9%	3,5%	4,5%	1,2%
Zelfstandige	10,6%	80,9%	2,0%	4,3%	2,3%
Inactief	13,2%	1,0%	79,1%	5,7%	1,0%
Scholier	16,8%	1,3%	1,9%	78,6%	1,4%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

³⁰ Inactiviteit is hier inclusief arbeidsongeschiktheid.

Tabel b4.6b Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018 alleenstaande mannen, 25-34 jaar

	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Sociaal-economische klasse jaar t					
Werknemer	93,8%	1,8%	3,5%	0,4%	0,6%
Zelfstandige	6,8%	89,2%	2,0%	0,4%	1,6%
Inactief	15,5%	2,1%	80,4%	0,8%	1,3%
Scholier	36,0%	4,1%	3,9%	52,6%	3,4%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Tabel b4.6c Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018 alleenstaande mannen, 35-44 jaar

	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Sociaal-economische klasse jaar t					
Werknemer	93,6%	1,3%	4,6%	0,0%	0,5%
Zelfstandige	4,4%	91,5%	2,5%	0,1%	1,5%
Inactief	10,9%	1,9%	86,0%	0,1%	1,1%
Scholier	28,7%	10,9%	14,2%	39,8%	6,4%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Tabel b4.7a Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018 alleenstaande mannen, 15-44 jaar, zonder migratieachtergrond

	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Sociaal-economische klasse jaar t					
Werknemer	94,5%	1,4%	3,3%	0,6%	0,2%
Zelfstandige	5,5%	91,2%	2,0%	0,5%	0,9%
Inactief	12,9%	2,0%	83,8%	0,6%	0,8%
Scholier	19,9%	1,7%	1,8%	75,7%	0,9%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Tabel b4.7b Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018 alleenstaande mannen, 15-44 jaar, 1^e generatie migratieachtergrond

Sociaal-economische klasse jaar t	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Werknemer	89,2%	1,9%	5,8%	0,7%	2,4%
Zelfstandige	5,6%	87,3%	2,9%	0,4%	3,8%
Inactief	12,6%	1,5%	82,3%	1,8%	1,9%
Scholier	19,5%	1,8%	3,7%	69,0%	6,1%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Tabel b4.7c Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018 alleenstaande mannen, 15-44 jaar, 2^e generatie migratieachtergrond

Sociaal-economische klasse jaar t	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Werknemer	90,8%	2,1%	5,4%	1,2%	0,6%
Zelfstandige	7,4%	86,4%	3,1%	0,8%	2,2%
Inactief	12,7%	2,1%	83,0%	0,8%	1,4%
Scholier	19,8%	2,2%	3,1%	73,4%	1,5%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

De persistentie van non-participatie (tussen twee opeenvolgende jaren) onder jonge alleenstaande mannen is licht toegenomen het afgelopen decennium (tabel b4.8a en b4.8b). In de periode 2011-2018 ligt de kans om in zowel jaar t als in jaar t+1 inactief te zijn (tabel b4.8b) ruim 1 procentpunt hoger dan in de periode 2003-2010 (tabel b4.8a). Evenzo geldt dat de kans om vanuit inactiviteit een jaar later te participeren ruim 1 procentpunt lager ligt dan in de periode 2003-2010. Wanneer gekeken wordt naar de persistentie van non-participatie over een langere periode (tussen jaar t en t+5) dan is een grotere toename zichtbaar over het afgelopen decennium (zie tabel b4.9 en tabel b4.10). In de periode 2011-2014 is de kans voor jonge inactieve mannen om vijf jaar later eveneens inactief te zijn circa 70 procent. Dat was een kans van 63% in de periode 2003-2005, al moet hierbij worden opgemerkt dat deze periode qua conjunctuur niet helemaal vergelijkbaar is met 2011-2014.

Tabel b4.8a Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2011-2018, totaal alleenstaande jonge mannen 15-44 jaar

Social-economische klasse jaar t	Social-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Werknemer	93,2%	1,6%	3,9%	0,7%	0,6%
Zelfstandige	5,7%	89,9%	2,3%	0,5%	1,6%
Inactief	12,8%	1,8%	83,2%	1,0%	1,2%
Scholier	19,8%	1,8%	2,2%	74,4%	1,8%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Tabel b4.8b Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+1, in de periode 2003-2009, totaal alleenstaande jonge mannen 15-44 jaar

Social-economische klasse jaar t	Social-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Werknemer	93,2%	1,7%	3,7%	0,6%	0,8%
Zelfstandige	5,5%	89,5%	1,7%	1,8%	1,6%
Inactief	14,5%	1,5%	82,1%	0,7%	1,2%
Scholier	13,5%	1,9%	1,2%	82,9%	0,4%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Tabel b4.9 Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+5, in de periode 2003-2005, totaal alleenstaande jonge mannen 15-44 jaar

Social-economische klasse jaar t	Social-economische klasse jaar t +5				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Werknemer	85,5%	7,0%	6,2%	0,7%	0,7%
Zelfstandige	14,9%	78,2%	3,9%	1,8%	1,2%
Inactief	29,4%	4,9%	63,0%	0,7%	1,9%
Scholier	61,9%	7,5%	3,8%	26,2%	0,7%

Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

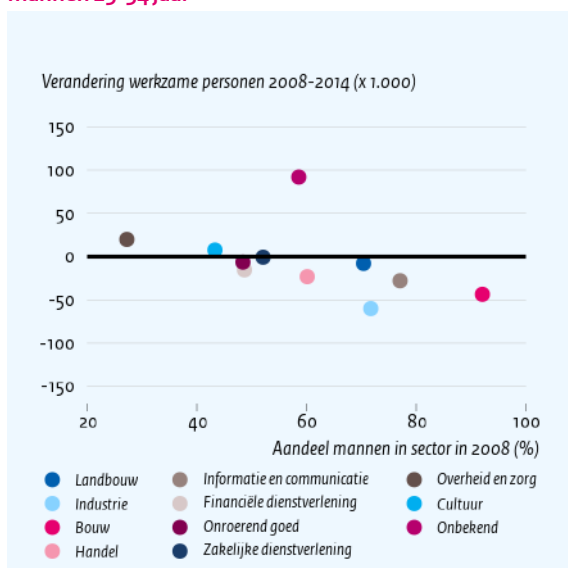
Tabel b4.10 Transitie matrix ontwikkelingen sociaal-economische klasse tussen jaar t en t+5, in de periode 2011-2014, totaal alleenstaande jonge mannen 15-44 jaar

Sociaal-economische klasse jaar t	Sociaal-economische klasse jaar t +1				
	Werknemer	Zelfstandige	Inactief	Scholier	Overig
Werknemer	86,5%	6,1%	6,6%	0,3%	0,5%
Zelfstandige	14,6%	78,3%	5,4%	0,2%	1,5%
Inactief	23,7%	4,5%	70,1%	0,4%	1,2%
Scholier	68,1%	7,7%	5,7%	17,3%	1,3%

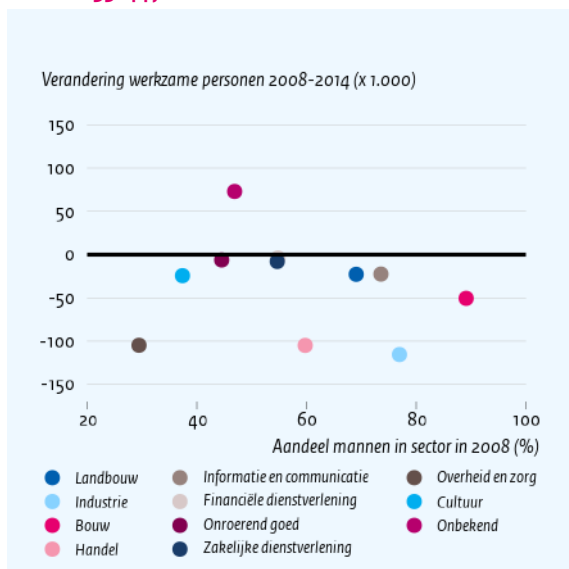
Bron: Inkomensstatistieken CBS (Inpatab en Inhatab), berekening en bewerking CPB.

Bijlage paragraaf 4.5

Figuur b4.3a Ontwikkeling aantal werkzame personen naar sector en aandeel mannen werkzaam in sector, 2008-2014, mannen 25-34 jaar

Figuur b4.3b Ontwikkeling aantal werkzame personen naar sector en aandeel mannen werkzaam in sector, 2008-2014, mannen 35-44 jaar

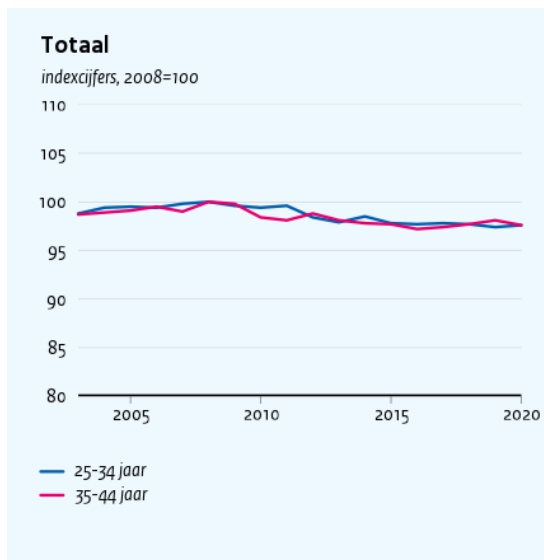

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

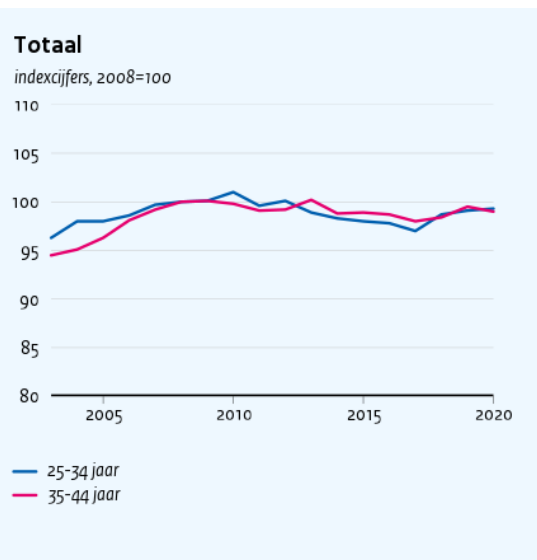
Bijlage paragraaf 4.6

Figuur b4.4 Ontwikkeling bruto arbeidsparticipatie 1998-2020 na correctie samenstellingseffecten, jonge mannen en vrouwen, 25-34 jaar en 35-44 jaar, indexcijfers (2008=100)

a mannen, totaal

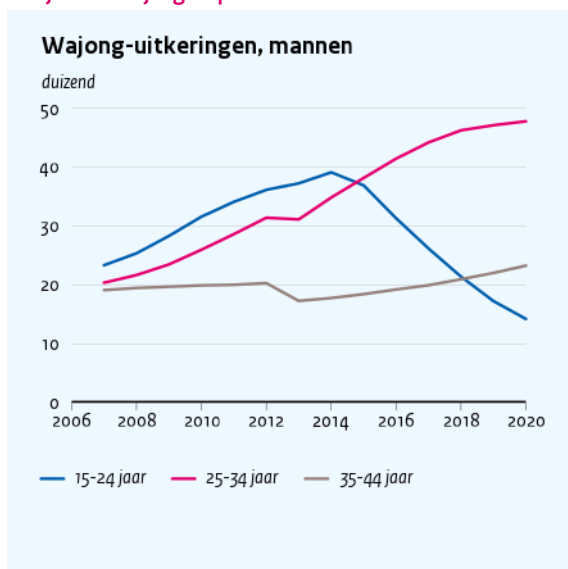
b vrouwen, totaal

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Enquête Beroepsbevolking (CBS).

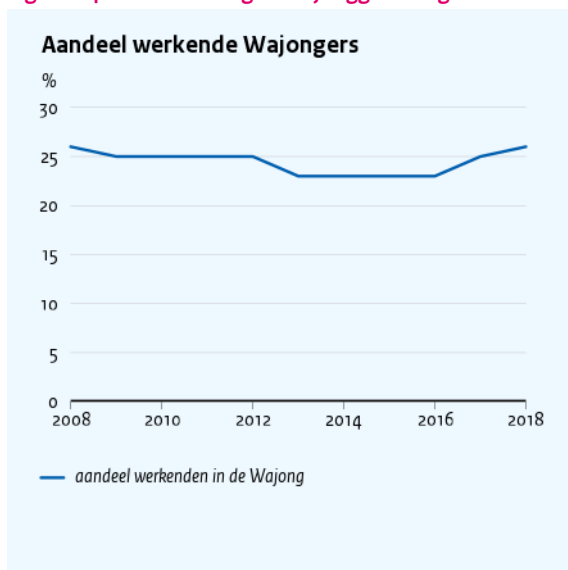
Bijlage paragraaf 4.7

Figuur b4.5 Ontwikkeling aantal Wajong-uitkeringen 2007-2020 (jaargemiddelde), jonge mannen, naar tienjaarsleeftijdsgroepen

Bron: CBS Statline.

Figuur b4.6 Ontwikkeling % Wajonggerechtigden met werk, 2008-2018

Bron: jaarverslagen Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2010-2018.

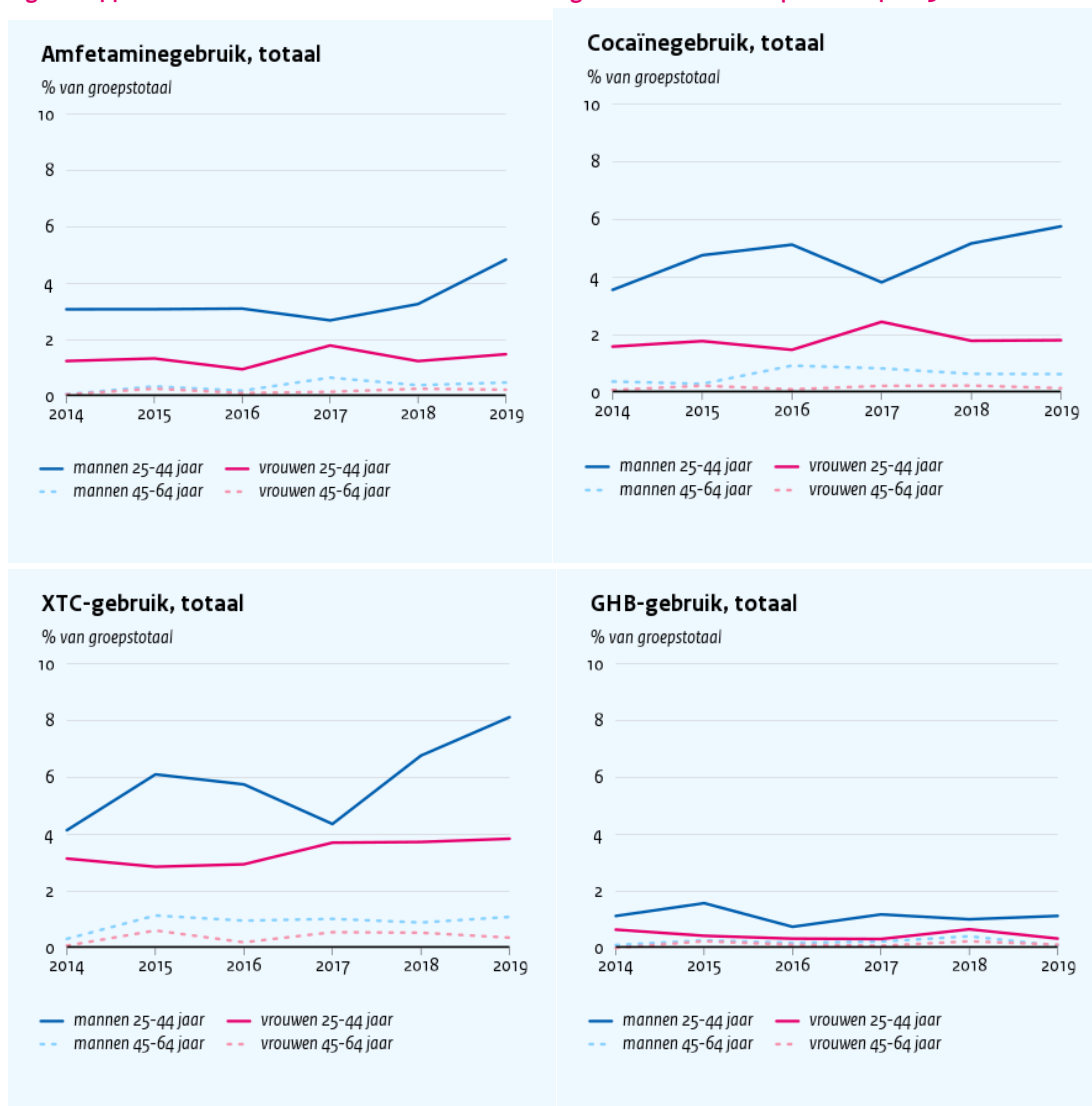
Bijlage paragraaf 4.8

Tabel b4.11 Tijdsbesteding alleenstaande vrouwen, 10-jaars leeftijdsgroepen: 2008 en 2018 (selectie van vrije tijdsbesteding)

	25-34 jaar		35-44 jaar	
	2008	2018	2008	2018
Tijdsbesteding (inclusief non-participanten)				
Uren gamen per week	0,7	1,1	0,7	1,0
Uren chatten per week	2,8	6,3	1,5	3,5
Uren tv per week	17,5	13,0	17,6	18,8
Uren lezen per week	4,8	4,2	5,6	4,2
Uren uitgaan per week	3,9	4,0	2,7	2,9
Uren sport per week	2,7	1,9	2,3	1,9

Bron: LISS-panel, berekening en bewerking CPB.

Figuur b.4.7 Gebruik van andere verslavende middelen volgens Gezondheidsenquête: 2014-2019

Bron: Eigen berekeningen CPB op basis van Gezondheidsenquête CBS.